

Doktori (PhD) értekezés tézisei

A német(-osztrák) jog befolyásának vizsgálata a XVIII.
századi magyar büntetőjogban két paradigmaticus hatás
tükrében

Dr. Biczó András

Témavezető: Dr. Balogh Judit
habil. egyetemi docens

DEBRECENI EGYETEM
Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Debrecen
2025

Tartalom

1. A kutatási téma meghatározása.....	2
2. Az értekezés szerkezeti felépítése és a kutatási kérdések.....	5
2.1. Az első paradigmaticus hatás	5
2.2. A második paradigmaticus hatás	10
3. Elemzett források és módszertan	12
4. Kutatási következtetések	16
4.1. Az első paradigmaticus hatás vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazott kutatási következtetések.....	16
4.1.1. A Carpszov-kötetek hazai elterjedtségének vizsgálatával összefüggésben megfogalmazott kutatási következtetések.....	17
4.1.2. A debreceni tiszti keresetekben azonosított Carpszov-hivatkozások vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazott kutatási következtetések	19
4.2. A második paradigmaticus hatás vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazott kutatási következtetések	23
Összegzés	26
Analyzing the impact of German(-Austrian) law on Hungarian criminal law in the 18th century regarding two paradigmatic effects	30
1. Research topic.....	31
2. Structure and research questions.....	35
2.1. First paradigmatic effect.....	35
2.2. Second paradigmatic effect.....	38
3. Sources and methodology	40
4. Research conclusions.....	44
4.1. Research conclusions based on the analysis of the first paradigmatic effect	44
4.1.1. Research conclusions based on the analysis of the prevalence of Carpszov volumes in the Carpathian Basin.....	45
4.1.2. Research conclusions based on the analysis of the Carpszov references identified in the fiscal actions presented before the Magistrates of Debrecen	47
4.2. Research conclusions based on the analysis of the second paradigmatic effect.....	51
Summary	54

1. A kutatási téma meghatározása

A XVIII. századi magyar büntetőjog történetének vizsgálata során nem lehet megkerülni azokat az idegen jogi impulzusokat, amelyek a magyar büntetőjogot ebben a században érték. Ezek közül különösen lényeges – Béli Gábor és Kajtár István, valamint Balogh Elemér nyomán – a német(-osztrák) megjelöléssel illetett hatások vizsgálata, amelyek különböző „formális” és „informális” csatornákon keresztül jelentek meg a koraujkori partikulás, *ius consuetudinarium* uralta magyar jogrendszerben. Ez az általános megjelölés, amely a *ius patrium*tól mindenképpen idegen, német(-osztrák) területekről érkező jogi hatások (*ius alienum*) gyűjtőkategóriájaként értelmezhető, nem szűkíthető pusztán csak a jogalkotás produktumaira (például a *Constitutio Criminalis Carolina*,¹ a *Forma processus iudicii criminalis, seu praxis criminalis* [a továbbiakban *Praxis Criminalis*],² a *Constitutio Criminalis Theresiana* [a továbbiakban CCTh]³ vagy az *Allgemeines Gesetz über Verbrechen, und derselben Bestrafung* [a továbbiakban JStG],⁴ vagy csak a jogtudományi művekre (például Benedikt II. Carpvov hatása).⁵

---

¹ BARISKA, István: A büntetőbíráskodás egy különös intézménye a XVI-XVII. századi Vas megyében. In: TILCSIK, György (Szerk.): *Vas megyei levéltári füzetek 6. – Előadások Vas megye történetéről II.* Szombathely, 1993. A Vas Megyei Levéltár kiadványa. 290–293. BARISKA, István: Bűn és büntetés a pártatlan bíróság és Kőszeg 15–17. századi büntető fórumain. In: *Győri Tanulmányok – Tudományos Szemle [Bűn és bűnhődés II.]*, 24. k. 2001. 5–15. P. SZABÓ, Béla: Az erdélyi századok büntetőjogának kapcsolata a jusztiniánuszi és a birodalmi német büntetőszabályokkal. In: *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 5. évf. 5. sz. 2005. 133–177. HAGENTHURN, Endre (Szerk.): *Segesvári boszorkányperek – Schässburger Hexenprozesse*. Budapest, 2010. Balassa Kiadó. 178. TÓTH G., Péter–NÉMETH, Ildikó: *Soproni boszorkányperek – Ödenburger Hexenprozesse 1429–1702*. Budapest, 2011. Balassa Kiadó. 359. 361.

² BÉLI, Gábor–KAJTÁR, István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században. (A Praxis Criminalis)*. [Dolgozatok az állam - és jogtudományok köréből, XIX.]. [Különnyomat]. Pécs, 1988. s.e. 29–64. BÉLI, Gábor–KAJTÁR, István: Österreichisches Strafrecht in Ungarn: Die „Praxis Criminalis” von 1687. In: *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, 16. évf. 4. sz. 1994. 325–334.

³ KWIATKOWSKI, Ernest von: *Die Constitutio Criminalis Theresiana. Ein Beitrag zur Theresianischen Reichs- und Rechts-Geschichte*. Innsbruck, 1904. Verlag der Wagner’schen Universitäts-Buchhandlung. 30–32.

⁴ HAJDU, Lajos: Das Strafgesetzbuch Joseps II. in Ungarn – Beiträge zur Wertung der strafrechtlichen Reformen des Josefismus. In: *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio iuridica*, 15. k. 1973. 29–48. HAJDU, Lajos: II. József büntetőtörvénykönyve Magyarországon. In: *Jogtudományi Közlöny*, XXIX. új évf. 1–2. sz. 1974. 48–55. HAJDU, Lajos: *A közjó szolgálatában – A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól*. Budapest, 1983. Magvető Könyvkiadó. 307–330. p. BICZÓ, András: Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntető törvénykönyvének területi hatályához. In: *Jogtörténeti Szemle*, XXI. évf. 2. sz. 2023. 61–69.

⁵ WLASSICS, Gyula: Ungarn. In: Internationalen Kriminalistischen Vereinigung [LISZT, Franz von] (Szerk.): *Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung – I. Band: Das Strafrecht der Staaten Europas*. Berlin, 1894. Verlag von Otto Liebmann, Buchhandlung für Rechts- und Staatswissenschaften. 163. GÖNCZI, Katalin: Die Rechtsentwicklung – ein geschichtlicher Überblick. In: GÖNCZI, Katalin–WIELAND, Carls: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Ungarn und Rumänien – Autonomie und Rechtstransfer im Donau- und Karpatenraum*. Berlin–Boston, 2013. De Gruyter. 15. Az 1728. évi nagy szegedi boszorkányperekről kapcsolatban lásd BRANDL, Gergely: *A szegedi boszorkányperek története és forrásai (1726–1744)*. [Doktori (PhD) értekezés]. Szeged, 2023. 255.

A magyar jogtörténeti szakirodalomban általános megállapításnak tekinthető, hogy ezek az idegen hatások, amelyeknek a koraujkori magyar jogrendszer földrajzi, kulturális, gazdasági és politikai okoknál fogva fokozottan volt kitéve, mindenképpen befolyásolták (orientálták) a XVIII. századi magyar büntetőjog fejlődését. Éppen a koraujkori magyar büntetőjog kodifikálatlan jellege, a magánjoggal való szoros összefonódása, erősen processzuális karaktere, valamint szokásjogi meghatározottsága és erős partikularizmusa teremthetett lehetőséget arra, hogy az idegen jog forrásai különböző transzferekkel keresztül a hazai jogalkotásban, jogtudományban és joggyakorlatban is megjelenjenek.⁶ Az értekezés alapjául szolgáló kutatás ezt a szakirodalmi megállapítást (állásfoglalást) tekinti kiindulópontnak és ezt kívánja az alábbiakban két paradigmaticus német(-osztrák) jogi hatás vizsgálatán keresztül árnyalni.

A magyar késő-rendikori büntetőjogtörténeti kutatások között a XVIII. századi büntetőjog története kevesebbet vizsgált periódus, mint az ezt követő reformkori folyamatok, amelyek vonatkozásában már számos kutatás nyomán jelentős jogtörténeti értékelések születtek.⁷ A több mint másfél évszázados török hódoltságot és a Rákóczi-szabadságharcot követő szatmári béke megkötése, valamint az új uralkodó, III. Károly személye reális lehetőséget teremtettek a konszolidációra és a rendkívül leromlott állapotban lévő magyar igazságszolgáltatás reformjára. Az *administratio Iustitae* revíziójának és annak részeként a rendszertelen büntetőjog reformjának (kodifikációjának) gondolata azonban már a XVII. század második felében is felmerült, és még ha nem is azonos intenzitással, de jelen volt az 1790-ig tartó korszakban. Bár néhány tervezet már a „rövid” XVIII. században is készült (például a Bencsik Mihály által készített 1712. évi elaborátum vagy az 1728. évi *Opus Criminale*), azonban a korszak büntetőjoga, legalábbis annak normatörténeti vetülete első látásra kevésbé tekinthető „látványosnak” abban az értelemben, hogy nem jellemezhető olyan fokú aktivitással, amely az

---

⁶ BÓNIS, György: *A magyar feudális és burzsoá magánjog és büntetőjog elemei*. [Levéltári szakmai továbbképzés, Felsőfok 12.]. [Kézirat]. Budapest, 1959. Levéltárak Országos Központja. 47. ECKHART, Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, 2000. Osiris Kiadó. 321. MEZEY, Barna: A magyar büntetőjog középkorának vége. In: BALOGH, Elemér–HOMOKI-NAGY, Mária (Szerk.): *Tripartitum trium professorum – Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. – Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100. Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján*. Szeged, 2017. Iurisperitus Kiadó. 237.

⁷ Az 1790 utáni folyamatok kutatásának egyik legújabb és legjelentősebb eredménye az 1795. évi büntetőkódex-tervezettel egyidőben keletkezett 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat feltárása és magyar fordításának elkészítése. Az erdélyi tervezet szövegében, hasonlóan az 1795. évi javaslatához, a rendi kori büntetőjog és a felvilágosodás eszméinek keveredése figyelhető meg, mindazonáltal több olyan előremutató megoldást is tartalmazott, amelyet az 1795. évi kódextervezet még nem foglalt magába. LÁSZLÓ, Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat – Büntetőtörvény a bűncselekményekre megfelelően rovandó méltó büntetéseket illetően, hogy az Erdélyi Nagyfejedelemség és a hozzá tartozó Partium minden bíróságának szabályként szolgáljon*. [Jogtörténeti Értekezések 55.]. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó. 58–59.

1790–1848 közötti időszak esetében – Bató Szilvia meghatározásában a korai sikertelen kodifikációnak nevezett periódusban⁸ – sokkal inkább meghatározó volt.

Mindazonáltal a XVIII. századi büntetőjog látszólag kevésbé eseménydús történetének vizsgálata, különös tekintettel a vármegyei, városi és úriszéki fórumok joggyakorlatára, nagyban hozzájárulhat a reformkori folyamatok árnyalásához, tágabb kontextusban pedig a szokásjog által dominált rendi kori magyar jogrendszer integratív, de egyszersmind saját integritását megőrizni képes természetének pontosabb megértéséhez. A korabeli büntetőjog normatörténeti vetületének vizsgálata annak lehetőségét is magában hordozza, hogy az olyan jelenségeket, mint például az Einrichtungswerk-albizottság által a Praxis Criminalis formális recepciójára megfogalmazott javaslatot, a CCTh formális recepciójának kísérletét,⁹ a JStG hatálybaléptetését vagy az Allgemeine Kriminal-Gerichtsordnung részleges adaptációját¹⁰ a rendi dualizmus közjogi feltétel- és keretrendszerében lehessen vizsgálni és értékelni.

Az európai jogfejlődésre tekintettel, a XVIII. századot szokták úgy említeni, amikor a büntetőjog közjogiasulásának folyamata látványosan felgyorsult és a XIX. századra – szoros összefüggésben a XVIII. század második felében, illetve a századfordulón megfigyelhető paradigmaváltással – a büntetőjog modern értelemben vett önálló jogággá vált. Erre tekintettel a XVIII. századi magyar büntetőjog kutatása azért is megkerülhetetlen, mert különösen a helytartótanácsi iratanyag, a vármegyei és városi statútumok, valamint a praxis vizsgálata fontos adalékkal szolgálhatnak ahhoz, hogy az állami büntetőjog kialakulásának lassú folyamatát részleteiben lehessen feltárni,¹¹ tekintettel például olyan jelenségekre, mint a magánjogtól való fokozatos elszakadás vagy az erős processzuális meghatározottságtól való lassú elmozdulás.

Az idegen hatások jelentőségét mint vizsgálandó jogtörténeti jelenség fontosságát nem a közelmúltban ismerték fel:¹² már a XIX. század második felének és a XX. század első évtizedeinek több kiemelkedő büntetőjogásza is hangsúlyozta, hogy ez az irányvonal a

---

⁸ BATÓ, Szilvia: Tudomány – oktatás – praxis: a bűnösség megítélése a kodifikálatlan büntetőjog korában. In: BÓDIG, Mátyás–ZÓDI, Zsolt (Szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna – Tudománytörténeti és tudományelméleti írások*. Budapest, 2016. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete – OPTEN Informatikai Kft. 197.

⁹ SZLEMENCIS, Pál: *Elementa Juris Criminalis Hungarici*. Posonii, 1817. Typis Haeredum Belnayanorum. 13. SZLEMENCIS, Pál: *Elementa Juris Hungarici Judiciarii Criminalis*. [Editio Tertia]. Posonii, 1833. typis Haeredum Belnay. 38.

¹⁰ HAJDU 1983. 331–363.

¹¹ Vö. BOTH, Ödön: A hazai reformkori büntetőjog-történet kutatásának szükségessége és lehetőségei. In: BALOGH, Elemér–HOMOKI-NAGY, Mária (Szerk.): *Emlékkönyv Dr. Ruszoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*. [Acta Universitatis Szegediensis – Acta juridica et politica, 73. Tom. 1–64. Fasc.]. Szeged, 2010. SZTE JGYPK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 218.

¹² Vö. BOTH 2010. 218.

koraújkorai büntetőjogtörténeti kutatásokban több figyelmet érdemel.¹³ Azóta számos kiemelkedő (jog)történeti kutatás eredményeit publikálták a témában, amelyek a késő-rendikori magyar büntetőjog történetét alapvetően ebben a megközelítésben vizsgálták.¹⁴

A német(-osztrák) hatások meglehetősen heterogén források halmazát jelölik, ezért mindenképpen szükséges volt a kutatást egyes jelenségek vizsgálatára korlátozni és még azon belül is elengedhetetlennek tűnt (további szűkítést alkalmazva) azt csak bizonyos résztémakörök elemzésére szorítani. Az eddigi szakirodalmi megállapításokra alapozva az értekezés a XVIII. századi büntetőjog története szempontjából olyan jelenségeket tett vizsgálat tárgyává, amelyek a hazai jogalkotás, a joggyakorlat és a jogtudomány szempontjából egyaránt relevanciával bírnak. A kiválasztás esetében további szempont volt, hogy a rendi (büntető)jog erős partikularizmusára és szokásjogi meghatározottságára tekintettel olyan jelenségek képezzék a vizsgálat tárgyát, amelyek az eddigi szakirodalmi megállapítások alapján szélesebb körben voltak elterjedtek a magyar területeken, s azokat nem csupán egy meghatározott földrajzi régióhoz, vagy csak bizonyos bírói fórumok gyakorlatához lehet kapcsolni.

2. Az értekezés szerkezeti felépítése és a kutatási kérdések

2.1. Az első paradigmátikus hatás

Az értekezésben az első vizsgált jelenség Benedik Carpzov der Jüngere (Benedikt II. Carpzov) „magyarországi jelenléte” (receptiója) a XVIII. században. Már számos kutatás mutatott rá

---

¹³ PAULER, Tivadar: *Büntetőjogtan – I. Kötet. Bevezetés, Anyagi büntetőjog általános része*. [Második javított és bővített kiadás.]. Pest, 1869. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 26. BALOGH, Jenő: *A büntető perjog tankönyve – Első Füzet*. Budapest, 1906. Grill Károly-féle Könyvkiadó-Vállalat. 53. 86. KÁRMÁN, Elemér: A kir. ügyészség és az előzetes eljárás. In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, XXXII. k. 257. sz. 8. füz. 1906. 303. [33.]. WLASSICS, Gyula: *A bűnkísérelt és bevégzett bűncselekmény. A tettesség és részesség tana. – II. Kötet. A bűnkísérelt és bevégzett bűncselekmény tana*. Budapest, 1887. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 441. WLASSICS, Gyula: Hazánk és a büntetőjog fejlődése. In: *Jogállam – Jog- és államtudományi szemle*, IV. évf. VIII. füz. 1905. 582.

¹⁴ Például BÉLI-KAJTÁR 1988. 29–64. BÉLI-KAJTÁR 1994. 325–334. BATÓ, Szilvia: Österreichische Wirkungen in der ungarischen Strafrechtswissenschaft vor 1848 durch das Beispiel der Straftaten gegen das Leben. In: BADÓ, Attila–BELLING, Detlev W.–BÓKA, János–MEZEI, Péter (Szerk.): *Internationale Konferenz zum zehnjährigen Bestehen des Instituts für Rechtsvergleichung der Universität Szeged*. Potsdam, 2014. Universitätsverlag Potsdam. 71–90. BALOGH, Elemér: Zum Einfluss des deutsch-österreichischen Rechts auf das ungarische Strafrecht im 18. Jahrhundert. In: *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 2. évf. 6. sz. 2023. 404–408. A német és a magyar büntetőjog kapcsolatának nem pusztán csak a rendi kora kiterjedő nagyívű áttekintését lásd NAGY, Ferenc: Die deutsch-ungarischen strafrechtlichen Beziehungen in der Vergangenheit und Gegenwart. In: KARSAI, Krisztina: *Strafrechtlicher Lebensschutz in Ungarn und in Deutschland – Beiträge zur Strafrechtsvergleichung*. [Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, 21.]. Szeged. 2008. Pólay Elemér Alapítvány. 21–45.

arra, hogy a XVII–XVIII. századi európai jogtudomány (és nemcsak a büntetőjogtudomány) szempontjából megkerülhetetlen, a koraújkor egyik legtekintélyesebbnek számító jogász és teológus dinasztiájából származó szász auctor magyar területeken is érvényesülő hatásának vizsgálata mindenképpen a mélyebb elemzésre érdemes jogtörténeti jelenségek közé sorolható. A többek között „századának Tribonianusaként”¹⁵ vagy a „szász Papinianusként”¹⁶ említett Carpzov tekintélyes életműve, a szakirodalomban róla kialakult meglehetősen ambivalens kép és a „Carpzov mítosz” mind a mai napig bőséges anyaggal szolgál ahhoz, hogy az újabb kutatási eredmények hozzájáruljanak a német jogtudományban egyes szerzők által „a német büntetőjogtudomány megalapítójaként”¹⁷ tisztelt jogtudós munkásságának, hatásának és örökségének árnyaltabb megítéléséhez. A Carpzov-kutatás a német jogtudományban mind a mai napig kurrens kutatási területnek számít, tekintettel arra, hogy a szász jogtudós gazdag életműve számos aspektusból elemezhető. A kutatás eredményeképpen azonban úgy tűnik, hogy a Carpzovval kapcsolatos vizsgálatok inkább jogtudományi munkássága felől közelítettek a szerzőhöz.¹⁸

Mindezekre tekintettel az értekezés két aspektusból kívánja a „Carpzov-jelenséget” elemezni a XVIII. századi magyar büntetőjogtörténet viszonylatában. Abból indul ki, hogy a szász jogtudós tulajdonított körülbelül egy évszázadon keresztül érvényesülő „majdnem törvényes tekintély”¹⁹ révén Carpzov munkái – elsősorban, bár közel sem kizárólagosan – a

---

¹⁵ BECKMANN, Johann Christoph: *Notitia Universitatis Francofurtanae, una cum Iconibus Personarum Aliquot Illustrium, Aliorumq; Virorum, Egregiorum, Qui eam Praesentia sua ac Meritis Illustrarunt, Professorum denique Ordinariorum Qui Anno Seculari Universitatis Secundo vixerunt.* s.l. [Francofurti ad Viadrum], 1707. s.e. [Schrey & Hartmann]. 210.

¹⁶ JUGLER, Johann Friedrich: *Beyträge zur juristischen Biographie oder genauere litterarische und critische Nachrichten von dem Leben und den Schriften verstorbenen Rechtsgelehrten auch Staatsmänner, welche sich in Europa berühmt gemacht haben. Des ersten Bandes ersten Stück.* Leipzig, 1773. bey Johann Samuel Heinfius. 284. STEPF Johann Heinrich: *Gallerie aller juridischen Autoren von der ältesten bis auf die jetzige Zeit mit ihren verzüglichsten Schriften nach alphabetischer Ordnung – Zweiter Band Von C bis E.* Leipzig, 1821. bei Wilhelm Lauffer. 39. GRETSCHEL, Carl Christian Carus: *Die Universität Leipzig in der Vergangenheit und Gegenwart.* Dresden, 1830. P. G. Hilscher'sche Buchhandlung. 225.

¹⁷ SCHMIDT, Eberhard: *Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege.* [unveränderter Nachdruck der dritte Auflage]. Göttingen, 1995. Vandenhoeck & Ruprecht. 157. HILGENDORF, Eric: Die deutsche Strafrechtswissenschaft der Gegenwart. In: HILGENDORF, Eric–HANS, Kudlich–BRIAN, Valerius (Szerk.): *Handbuch des Strafrechts Band 1 – Grundlagen des Strafrechts.* Heidelberg, 2019. C. F. Müller GmbH. 57.

¹⁸ Vö. KLEINHEYER, Gerd: Benedikt Carpzov (1595–1666). In: KLEINHEYER, Gerd–SCHRÖDER, Jan (Szerk.): *Deutsche und europäische Juristen aus neuen Jahrhunderten – Eine biographische Einführung in die Geschichte der Rechtswissenschaft.* [6., neu bearbeitete und erweiterte Auflage]. Tübingen, 2017. Mohr Siebeck. 96–97. p.

¹⁹ LEYSER, Augustin von: *Meditationes ad Pandectas quibus praecipua juris capita ex antiquitate explicantur cum jvribus recentioribus conferuntur atque variis celebrivm collegiorvm responsis et rebvs jvdicatis illvstrantur – Volumen IX.* Lipsie et Gvelferbyti, 1748. Apvd Joh. Christoph, Meisnervm. 227. JÓNY, János: Commentatio historico-juridica de origine et progressu juris hunno-hungarici a primis hunnorum in Pannoniam susceptis demigrationibus ad praesentia usque tempora continua annorum serie repetita. In: HORVÁTH, Ignác István: *Bibliotheca jvrisconsvltorvm Hungaricae. – Tomvs I. Posonii, 1786.* Typis Simonis Petri Weber. 212. LUEDER, [Karl?]: Die Ordinarien der Juristenfacultät zu Leipzig, eine Festschrift Gerber's zum Jubiläum Wächters (Schluß). In: *Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung*, 83. sz. [Donnerstag, den 14. October.]. 1869. 430. PAULER,

büntetőjog területén, a jogalkotás a jogtudomány és a joggyakorlat számára is hivatkozási pontként szolgáltak. Mivel a szász jogtudós legjelentősebb művei közül egy kivétellel mindegyiket latin nyelven írta, így a lingua franca révén nem volt akadálya annak, hogy munkái a német nyelvterületen kívül szélesebb körben elterjedjenek Európában (például Svájcban, Németalföldön és a skandináv államokban) és a szász-magdeburgi jog recepciós folyamatának részeként a kelet-közép-európai, illetve a kelet-európai régióba is eljussanak.²⁰

A carpzovi életművel foglalkozó számos kutatás ellenére úgy tűnik, hogy a szász jogtudós büntetőpraxisra gyakorolt hatásának elemzése eddig még kevésbé került a jogtörténeti vizsgálódások fókuszába.²¹ Ennélfogva az értekezés, kifejezetten egyetlen hazai fórum, Debrecen szabad királyi város magisztrátusa előtt folyó büntetőperekben előadott tiszti kereseteket (*actiones fiscales*) vizsgálja arra a kérdésre tekintettel, hogy hogyan hivatkozták Carpzovot és mi volt a szerepük ezeknek a hivatkozásoknak a fiscalis actiókban.

Több érv is szól amellett, hogy a „carpzovi jelenlétet” érdemes Debrecen esetében alaposabb vizsgálat tárgyává tenni. Az elsődleges szempontokat a jó állapotban fennmaradt levéltári forrásanyag kutathatósága és hozzáférhetősége, a kellő mennyiségben rendelkezésre álló primer iratanyag, valamint a levéltári kutatás hatékony lebonyolítása jelentette. Ezekon túl azonban az 1715. évi CVIII. tc. alapján hivatalosan is szabad királyi városi státuszt nyert Debrecen más okból is mindenképpen ideális választásnak tűnt. Ugyanis nem hagyható figyelmen kívül, hogy a XVIII. században a város lakosságszámát, valamint gazdasági és kulturális szerepét tekintve nemcsak regionálisan, hanem országos viszonylatban is az egyik legmeghatározóbb településnek számított. A városi lakosság korabeli etnikai összetétele pedig további értékes adalékkal szolgálhat a Carpzov-jelenség kutatásához, mivel az értekezés a szász jogtudós „jelenlétét” nem egy döntő mértékben német ajkú és német városvezetés által irányított település esetében vizsgálja.²² Végző soron pedig azt is érdemes kiemelni, hogy

---

Tivadar: *Büntetőjogtan – I. Kötet. Bevezetés, Anyagi büntetőjog általános része.* [Második javított és bővített kiadás.]. Pest, 1869. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 25–26.

²⁰ LÜCK, Heiner: Benedict Carpzov (1595-1666) und das „römisch-sächsisches Recht“ – Zu Seinem 350. Todestag am 31. August 2016. In: *Zeitschrift für europäisches Privatrecht*, 4. sz. 2016. 924–926. p.

²¹ HÄRTER, Karl: Von der »Entstehung des öffentlichen Strafrechts« zur »Fabrikation des Verbrechens. – Neuere Forschungen zur Entwicklung von Kriminalität und Strafjustiz im frühneuzeitlichen Europ. In: *Rechtsgeschichte*, Bd. 1. 2002. 164. A hazai büntetőjogtörténeti kutatásokban a joggyakorlat különböző aspektusokból történő vizsgálatának fontosságát hangsúlyozza Hajdu Lajos is. HAJDU, Lajos: A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről – A rabtabellák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke. In: *Levéltári Közlemények*, 55. évf. 1. sz. 1984. 3.

²² Vö. BOTH 2010. 218–219.

Debrecen esetében rendkívül gazdag várostörténeti és helytörténeti szakirodalom áll rendelkezésre, amely segítséget nyújthat a levéltári kutatáshoz.²³

Az elemzés ezen részével kapcsolatban fontos hangsúlyozni, hogy az értekezés a Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltárában (a továbbiakban HU-MNL-HBVL) őrzött városi levéltári iratanyag vizsgálata során csak a büntetőpereket használja forrásként és a fennmaradt aktákból is csak az egyes ügyekben előterjesztett tiszti kereseteket teszi elemzés tárgyává. Ennek egyrészt az az oka, hogy a PhD kutatást megelőző levéltári feltáró munka eredményeképpen úgy tűnt, hogy ezekben nagyobb számú Carpszovra történő hivatkozást lehet azonosítani. Másrészt a felek perbeli szóváltásaihoz (*allegationes*) és a városi magisztrátus végítéleteihez képest terjedelmi szempontból egységesebb és letisztultabb szerkezeti felépítést követő tiszti keresetek esetében a Carpszovra történő hivatkozásokat fókuszáltabban lehet vizsgálni. Ráadásul ezeknek különösen a per allegatiós szakaszában történő elemzése több módszertani nehézséget is hordoz magában, a „perbeli felelések” vizsgálata pedig már az egyes akták teljes iratanyagának feldolgozását teszi szükségessé ahhoz, hogy az allegatiókban hivatkozott Carpszov-szöveghelyeket érdemben vizsgálni lehessen.

Mindezek alapján a Carpszov-hivatkozásoknak a debreceni tiszti keresetekben való vizsgálatához kapcsolódó kutatási kérdés úgy fogalmazható meg, hogy hogyan hivatkozták a Debrecen szabad királyi város előtt folyó büntetőperekben előterjesztett tiszti keresetekben Carpszovot, illetve ezeknek a hivatkozásoknak mi volt a szerepük (funkciójuk) a *fiscalis actió*kban.

A Carpszov-jelenségnek a debreceni joggyakorlatban való elemzését megelőzően azonban mindenképpen érdemes figyelmet fordítani a szász jogtudós munkáinak a Kárpát-medencében való elterjedtségére is. Ez a megközelítés képezi a „carpszovi jelenlét” értekezésben vizsgált másik aspektusát, amely szorosan összefügg az értekezés praxisra fókuszáló részével. Bár ezt a megközelítést az eddigi, kifejezetten Carpszovval foglalkozó kutatások ugyancsak kevésbé alkalmazták, azonban ez számos lehetőséget rejt magában, mivel alkalmat nyújt a szász jogtudós életművének vázlatos áttekintésére és ezáltal a szerző munkásságának differenciáltabb megítélésére, lehetőséget biztosít a klasszikus jogtörténeti nézőpontra túl bizonyos (tágabb) társadalomtörténeti és (jogi) kultúrtörténeti összefüggések megvilágítására, valamint a XVII–XVIII. századi hazai jogtudó „értelmiség” kutatásához is érdekes adatokkal szolgál.

A szakirodalmi megállapítások nyomán a szász jogtudósnak tulajdonítható *auctoritas iurisconsulti* (*auctoritas Carpszoviana*) megértéséhez tehát érdemes megvizsgálni jogtudományi

---

²³ Lásd például M. ANTALÓCZY, Ildikó: *Bűnözés és büntetés Debrecen a XVIII. század közepén*. Debrecen 2001. Csokonai Kiadó. 9–14.

műveinek elterjedtségét is. E tekintetben a vizsgálat nem korlátozódhat pusztán a büntetőjogi vagy részben büntetőjogi tárgyú munkákra, mivel a Carpzov-jelenséget általánosabb kontextusban szemlélve, a szász jogtudós más műveinek elterjedtsége ugyancsak hozzájárult tekintélyének növeléséhez és közvetetten ahhoz, hogy műveit más jogtudományi munkákban vagy a büntető praxisban hivatkozzák.

Természetesen szoros összefüggés figyelhető meg aközött a két megállapítás között, hogy a szász jogtudós művei körülbelül bő egy évszázadon keresztül viszonyítási pontként szolgáltak a jogalkotás, a jogtudomány és a jogalkalmazás számára, továbbá, hogy ebben az időszakban Carpzov legjelentősebb műveit kivétel nélkül több alkalommal is kiadták Lipcsében és más jelentős német városokban. A két körülmény kölcsönösen erősítette egymást, hiszen a nagy népszerűség és a könyvek iránt megnövekedett gyakorlati igények szükségessé tették az újabb kiadásokat. Műveinek többszöri megjelenése lehetővé tette, hogy Carpzov hatása különböző csatornákon keresztül a Kárpát-medencében is érvényesülhessen, művei a hazai magán- és intézményi könyvtárakban is megjelenjenek.²⁴ Így tehát a Carpzov-kötetek nagy számát és a szász jogtudósok tulajdonított tekintélyt két olyan tényezőként kell értelmezni, amelyek kölcsönösen feltételezték és erősítették egymást.²⁵

Az, hogy az elemzés a Carpzov-kötetek elterjedtségét a Kárpát-medencére vonatkozóan vizsgálja, alapvetően azzal magyarázható, hogy a kutatáshoz használt forrásközlésekben lefedett területet földrajzi és kulturális értelemben is leginkább ezzel a fogalommal lehet megragadni. A könyvek „korabeli nagyfokú mobilitása” szempontjából sem lett volna célszerű a Carpzov-kötetek vizsgálatát pusztán a szűkebb értelemben vett Királyi Magyarországra vagy annak csak egy meghatározott részére korlátozni. A földrajzi terület szűkítésének elvetése mellett szólt továbbá, hogy ezáltal biztosítható kellő mennyiségű forrás a Carpzov-kötetek elterjedtségének vizsgálatához. Ugyanez a szempont tette indokolttá, hogy a kutatás magán- és intézményi könyvtárakra egyaránt kiterjedjen és abban az értelemben ne legyen tekintettel a rendi társadalom belső differenciáltságára, hogy a kutatást pusztán csak a városi polgárok vagy a főnemesek bibliotékáira korlátozza. Abból a megállapításból kiindulva, hogy Carpzov „majdnem törvényes tekintélye” körülbelül egy évszázadon keresztül érvényesült, a kutatás

---

²⁴ Carpzov műveinek a hazai koraiújkori könyvkultúrában való jelenlétére lásd SZABÓ, Béla: Jogászaink olvasmányai a kora újkorban. In: *Iskolakultúra*, 5. sz. 1997. 31. SZABÓ, Béla: Juristen und Bücher im frühneuzeitlichen Ungarn. In: MONOK, István–ÖTVÖS, Péter (Szerk.): *Bürgerliche Kultur im Vergleichen – Deutschland, die böhmischen Länder und das Karpatenbecken im 16. und 18. Jahrhundert*. Szeged, 1998. Scriptum Rt. 62. P. SZABÓ, Béla: *Europäische Impulse in der Entwicklung der Rechtskultur im Karpatenbecken – Ausgewählte Studien*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 198.

²⁵ Vö. LÜCK 2016. 924.

műveinek elterjedtségét illetően elsősorban a XVII. század második felére és a XVIII. századra fókuszál.

2.2. A második paradigmaticus hatás

Kézenfekvőnek tűnt, hogy a második választott paradigmaticus idegen jogi hatás, a III. Ferdinánd által 1656. december 30-án, Alsó-Ausztria számára kiadott tartományi büntetőrendtartás (*Neue peinliche Landgerichtsordnung in Oesterreich unter der Enns*, a továbbiakban LGO) latin fordításának (*Forma processus iudicii criminalis, seu praxis criminalis*, a továbbiakban Praxis Criminalis) esetében is a debreceni joggyakorlatra koncentráció vizsgálatot kellene végezni. Ennek elvetése mögött elsősorban az a megfontolás húzódtott, hogy ezáltal a kutatás aránytalanná válna. Ugyanis a Carpzov-jelenség vizsgálatánál már alkalmazott büntetőpraxisra fókuszáló megközelítés ismételt használata az értekezés második szerkezeti egységében azzal a veszéllyel járna, hogy a normatörténeti szempont (*Normentstehung*) teljesen figyelmen kívül maradna.

Ennélfogva az előbbi aspektus a második szerkezeti egységben összekapcsolódik a tudománytörténeti megközelítéssel, mivel az értekezés a Praxis Criminalis hazai alkalmazásba vételének jelenségét egy XVIII. századi magyar büntetőjogtudományi munka, valamint a XVII. század második felében és a XVIII. század első három évtizedében zajló, a magyar jogrendszer revízióját célzó reformmunkálatok relációjában vizsgálja. A kutatásnak ebben a részében a paradigmaticus hatást az a szakirodalomban ugyancsak elfogadott és a korábbi elemzések során már alaposabban megvilágított jelenség képezi, hogy Bodó Mátyás 1751-ben Pozsonyban megjelent büntetőjogtudományi munkája (*Jurisprudentia criminalis secundum praxim & constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*, a továbbiakban Jurisprudentia Criminalis) egyes büntetőeljárás kérdések, különösen a gyanúokok, a kérdőpontok, valamint a büntetést enyhítő és súlyosító körülmények esetében, jelentős mértékben, gyakran szó szerint vett át szövegrészeket a Praxis Criminalisból anélkül, hogy a forrást kifejezetten megjelölje volna.²⁶

Ezt a jelenséget a második szerkezeti egység vonatkozásában kiindulópontként meghatározva, az elemzés azonban nem a Jurisprudentia Criminalis szövegének vizsgálatára fókuszál, hanem

---

²⁶ BAUMGARTEN, Izidor: *A kísérlet tana – Büntetőjogi tanulmány*. Budapest, 1885. Pfeifer Ferdinánd Bizományosa. 381. BATTLEY, Imre: *A büntetendő kísérlet és a bevezetés*. Kassa, 1892. Bernovits Gusztáv Kő- és Könyvnyomdája és Vonalozó Intézete. 321. különös tekintettel a 35. és a 36. lán. BÉLI-KAJTÁR 1994. 333. BÉLI, Gábor: Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh. In: MEZEY, Barna (Szerk.): *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapest, 2003. Gondolat Kiadó. 117–118.

a teleologikus értelmezést alapul véve Bodó művének előszavát (*Praefatio ad Lectorem*, a továbbiakban *Praefatio*), mint primer forrásszöveget állítja a kutatás középpontjába annak érdekében, hogy elsősorban a nyelvtani és rendszertani értelmezés segítségével minél alaposabban feltárja azokat a körülményeket, amelyek a szerzőt műve megírására ösztönözték. A XIX. századra alapvetően rögzült azoknak a szerzőknek a köre, akiket klasszikusan a hazai szakirodalomban a XVIII. századi magyar büntetőjogtudomány első képviselőiként szoktak említeni.²⁷ A kanonizáció elsősorban arra vezethető vissza, hogy a rendszeresen említett szerzőknek a büntetőjoggal vagy a büntetőjoggal is foglalkozó jogtudományi művei nyomtatásban is megjelentek, amely lehetővé tette, hogy e munkák szélesebb körben is ismertté váljanak. A rövidebb terjedelmű és jellemzően a XVIII. század második felében nyomtatásban megjelenő büntetőjogi tárgyú írásoktól eltekintve a szakirodalomban általánosságban négy auctor neve rögzült. Huszti András, Huszty István, tarnói Gochetz Gábor és Bodó Mátyás közül a választás azért esett Bodóra, mert élete és művének keletkezési háttere – a földijének tekinthető Gochetzhez hasonlóan – mindezidáig még kevésbé került a jogtörténeti vizsgálódások középpontjába, illetve terjedelmes munkáját a hazai szakirodalom a magyar büntetőjogtudománynak Vuchetich Mátyás előtti korszakában nyomtatásban megjelenő jogtudományi művek közül különösen nagyra értékeli.

A kutatás kiindulópontjaként meghatározott problémát a *Praxis Criminalis* oldaláról is megközelítve, a második szerkezeti egységben a *Praxis Criminalis* hazai jogban való alkalmazásba vételének folyamata a korabeli magyar igazságszolgáltatás revíziójának gondolatával is összekapcsolódik. Ezzel összefüggésben azonban az elemzés nem a több évtizeden keresztül folyó és közel sem folyamatos reformmunkálatok szisztematikus áttekintésére törekszik (ami meghaladná jelen dolgozat kereteit), hanem elsősorban a teleologikus, a nyelvtani és a rendszertani értelmezést alapul véve, azoknak a forrásszövegeknek (az 1656. évi *Landgerichtsordnung* bevezetőjének, a *Praxis Criminalis* 1687. évi első kiadásában az olvasóhoz intézett intelemnek, az *Einrichtungswerk des Königreichs Hungarn*, a továbbiakban *Einrichtungswerk Iustitiarium* című fejezetének és a hozzá szorosan kapcsolható további országszervezési javaslatoknak) az elemzésére fókuszál, amelyek a *Praxis Criminalis* megszületése és a magyar jogrendszerben való alkalmazásba vételének folyamata szempontjából relevanciával bírnak.

---

²⁷ Lásd többek között SZLEMENICS 1817. 12–13. különös tekintettel a *) jelzéssel ellátott lábuj. VUCHETICH, Mátyás: *Institutiones juris criminalis Hungarici – In usum academiaram regni Hungariae*. Budae, 1819. Typis Regiae Universitatis Hungariae. 36–37.

Mindezek alapján a kutatási kérdés a második szerkezeti egység esetében úgy fogalmazható meg, hogy a *Jurisprudentia Criminalis* elé írt előszó szövegét elemezve, valamint a *Praxis Criminalis* magyar területeken való formális recepciójának gondolatát összekötve a hazai „összeroskadt” jogrendszer és bírósági szervezet revíziójára irányuló törekvéssel, megteremthető-e a kapcsolat Bodó művének keletkezése és – egy tágabb kontextusba ágyazva – azok között a hazai büntetőjogtörténet szempontjából is jelentős reformelképzelések és munkálatok között, amelyek a XVII. század végén és a XVIII. század első évtizedeiben – a bécsi udvar által szorgalmazott országsszervezés részeként – a magyar igazságszolgáltatás reformját célozták.

3. Elemzett források és módszertan

Az értekezés első szerkezeti egységében a Carpszov-kötetek elterjedtségének vizsgálata csak kis részben alapszik levéltári kutatáson (csupán a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában [a továbbiakban HU-MNL-OL] azonosított Carpszov-kötet esetében), mivel az elemzés egyrészt azokra a forrásközlésekre támaszkodik, amelyeknek köszönhetően bőséges primer forrásanyag vált kutathatóvá az utóbbi évtizedekben, másrészt pedig a hazai koraújkori könyvkultúra és olvasmánytörténet témakörében publikált szekunder szakirodalom gazdag eredményeit is felhasználja. A Carpszov-kötetek elterjedtségének vizsgálata tehát alapvetően a tekintélyes szakirodalmon és azoknak a XVII–XVIII. századi olvasmánytörténeti forrásoknak az elemzésén alapszik, amelyeket elsősorban a Könyvtártörténeti Füzetek, az Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, Olvasmánytörténeti Dolgozatok és A Kárpát-medence koraújkori könyvtárai című kiadványokban jelentettek meg. A debreceni Carpszov-kötetek feltárása és vizsgálata a HU-MNL-HBVL-ben folytatott levéltári, valamint a Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtárában (a továbbiakban DRKNK) és a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár Bölcsészettudományi és Természettudományi Könyvtárában (a továbbiakban DEENK BTEK) végzett könyvtári kutatást tett szükségessé.

Az értekezés első nagy szerkezeti egységének a debreceni tiszti keresetekben azonosított Carpszov-hivatkozásokat vizsgáló része elsődlegesen a HU-MNL-HBVL-ben folytatott kutatáson alapszik. A XVIII. századi városi büntetőperek iratanyaga a Debrecen város törvényszékének iratait tartalmazó levéltári fondon belül a Büntetőperek (*Processus*

criminales)²⁸ és a Vegyes iratok (*Acta miscellanea*)²⁹ elnevezésű levéltári állagok között oszlik meg. A Büntetőpererek elnevezésű levéltári állagot 1760-ban alakították ki és a levéltári kutatás ebből az állagból az első három doboz levéltári iratanyagára (0,42 ifm) terjedt ki. Az 1774-es levéltári rendezés során újabb büntető és polgári periratok kerültek elő, amelyeket „*a rendszeres levéltári leltárba be nem vezetett elnevezéssel*” jelöltek és később mint önálló állag a Vegyes iratok elnevezést kapta.³⁰ Ebből a levéltári állagból a kutatás 14 doboznyi (1, 86 ifm) büntető periratanyagot használt fel.

A levéltári kutatás időintervallumát alapvetően a büntető periratok levéltári rendezése határozta meg. Mivel a XVIII. századból a legkorábbi büntetőperirat az *Acta miscellanae* állagában 1702-ből áll rendelkezésre, ezért ez az év képezi a levéltári kutatás kezdő időpontját is, míg annak időbeli végpontja 1780-ban határozható meg. Utóbbi döntésnek egyrészt az az oka, hogy a *Processus Criminales* levéltári állagának harmadik doboza az 1780-as évvel bezárólag tartalmaz büntető periratokat, másrészt pedig II. József uralkodásának kezdete alkalmasnak tűnt az elemzés időbeli lehatárolására.

A dolgozat második szerkezeti egységében vizsgált paradigmikus hatás esetében a felhasznált levéltári forrásanyagot a HU-MNL-OL-ban, a HU-MNL-HBVL-ben, DRKNK-ban és az Országos Széchényi Könyvtárban (OSZK) folytatott kutatás során feltárt iratanyagok, valamint az Országgyűlési Könyvtárban (OGYK) őrzött Magyar Parlamenti Gyűjtemény elektronikus formában is hozzáférhető országgyűlési kéziratok és az Eötvös Lorán Tudományegyetem (ELTE) Egyetemi Könyvtár és Levéltár Hevenesi-gyűjteményének (*Collectio Hevenesiana*) elektronikus formában is hozzáférhető kéziratok képezik.

A szakirodalom feldolgozásával összefüggésben a kutatás mindkét paradigmikus hatás vonatkozásában igyekezett minél inkább hasznosítani azokat az alapvetően hatóság- és hivataltörténeti, archontológiai, prozopográfiai, genealógiai, olvasmánytörténeti, kultúrtörténeti, társadalomtörténeti, politikatörténeti és helytörténeti kutatásokat is, amelyek eredményei nagy segítséget nyújtanak ahhoz, hogy a vizsgált XVII–XVIII. századi folyamatokat komplexebben és tágabb társadalomtudományi összefüggéseikben lehessen láttatni. Ez a nem kifejezetten jogtörténeti, hanem a hazai kora újkor történetének szakirodaloma iránt való fokozott nyitottság különösen a Carpov-kötetek elterjedtségének

---

²⁸ HU-MNL-HBVL-IV.1018.f.

²⁹ HU-MNL-HBVL-IV.1018.g.

³⁰ KOMORÓCZY, György: IV. A. 1018. Debrecen város törvényszéke iratai 1604–1848 (–1869). In: KOMORÓCZY, György (Szerk.): *Helytörténeti források a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban* (A helytörténetírás levéltári forrásai I. 1848-ig.). [A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei, 3. szám.]. Debrecen, 1972. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár támogatásával kiadja a Déri Múzeum Baráti Köre. 204–205.

kultúr- és társadalomtörténeti vetületének megvilágítása, valamint Bodó életrajzi adatainak minél pontosabb feltárása miatt indokolt. A vizsgált korszak vonatkozásában már számos olyan, nem kifejezetten jogtörténeti megközelítésű kutatás eredményeit publikálták, amelyek a jogtörténeti kutatások számára is rendkívül hasznosak és inspiratívak lehetnek. Ennek megfelelően az értekezés elsősorban a bőséges kora újkori hazai könyvkultúrára és olvasmánytörténetre, a peregrinatio academica jelenségére, a XVII–XVIII. századi országgyűlések történetére fókuszáló kutatások, egyes magyar díkaszteriumokra vonatkozó hatóság- és hivaltörténeti, illetve prozopográfiai jellegű vizsgálatok, valamint a vármegye- és várostörténeti szakirodalom eredményeit hasznosította.

Alapvetően ez a tágabb társadalomtörténeti megközelítés érhető tetten abban, hogy az értekezés végig fontosnak tartja a főszövegben és a lábjegyzetekben szereplő személyek minél pontosabb azonosítását a rendi társadalomban, és bizonyos esetekben (különösen a Carpzov-kötetek possessorai kapcsán) egy-egy pontosabban azonosítható személyről az általa viselt tisztségnek vagy méltóságnak a megjelölésén túl igyekszik további életrajzi adatokat is közölni, figyelemmel azonban arra, hogy ez a megközelítés ne váljon a jogtörténeti irányvonallal szemben uralkodóvá.

A két paradigmikus hatásra fókuszáló kutatás alapvetően szövegközpontú vizsgálatokon alapszik, ezért a klasszikus jogászi értelmezési módszerek, különösen az interpretatio grammatica, systematica és teleologica, valamint a szövegösszehasonlítás segítségével vizsgálja a primer forrásokat. Mivel a levéltári és könyvtári kutatás során feltárt részben latin nyelvű forrásanyagoknak és auktorszövegeknek kiemelt szerep jut, ezért módszertani szempontból általában először a primer források filológiai rekonstrukcióját kellett elvégezni, tekintettel arra, hogy az olykor sérült kéziratos szövegek több esetben nehezen voltak olvashatók. Ezt a műveletet követően a rekonstruált latin szövegek fordítását és kritikai szövegelemzését kellett lefolytatni. Az értekezés terjedelmi korlátaira tekintettel a vizsgált eredeti latin szövegrészek csak ott vannak feltüntetve a főszövegben vagy a lábjegyzetekben, ahol az az értelmezés megkönnyítése, a szemléltetés, az esetleges fordítási bizonytalanság vagy az olvasási nehézség miatt indokoltnak tűnt. A levéltári jelzetek megadása az elektronikus levéltári portál (ELP) által használt egységes formát követi, ezzel is minél inkább elősegítve a hivatkozott levéltári források visszakereshetőségét. Azon primer könyvtári források esetében, amelyeket nem a HU-MNL valamely tagintézményében őriznek, a jelzetek az adott intézmény (DRKNK, OSZK, OGYK és ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár) által használt formában szerepelnek a lábjegyzetekben.

Az értekezés a levéltári és könyvtári források hivatkozásánál azt a megközelítést tekinti irányadónak, hogy az egyes levéltárak és könyvtárak esetében egységes hivatkozási rendet kell követni. Mindazonáltal az egységesség biztosításánál fontosabb szempont volt a levéltári és könyvtári primer forrásokra történő hivatkozások megjelölésénél a hivatkozott dokumentumok egyedi beazonosíthatósága. Ezt nemcsak a források pontos visszakereshetőségének biztosítása indokolta, hanem a feldolgozás módszertana, a kritikai szövegelemzés követhetősége, a kutatáshoz használt XVII–XVIII. századi forrásszövegek sokfélesége (például országgyűlési naplók, helytartótanács-i intimatumok, vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek és szabad királyi városi periratok), az iratképző szervek különbözősége (például Magyar Királyi Helytartótanács, Debrecen szabad királyi város és Gömör vármegye), valamint az oldalszámzás gyakori hiánya is szükségessé tette. Ezért fordulhat elő, hogy egyes levéltári vagy könyvtári forrásokat, a dokumentumokat őrző intézmény által használt hivatkozási formához képest további, az adott iraton található egyedi jelölés megadásával lehet csak egyértelműen beazonosíthatóvá tenni. Ezek az adott forrás minél pontosabb beazonosíthatóságát és visszakereshetőségét elősegítő információk a lábjegyzetekben kapcsos zárójelben szerepelnek.

A terjedelmi korlátokra tekintettel és a szöveg olvasásának megkönnyítése érdekében a leggyakrabban hivatkozott művek vagy azok egyes részeinek címe rövidítve szerepel a főszövegben és a lábjegyzetekben. Ezek a művek vagy azok meghatározott részei az értekezés szövegében való első előfordulásukkor teljes címmel, azt követően pedig általában a cím első, vagy első és második szavának megadásával vannak említve. Egyes visszatérően előforduló jogforrások a jogtörténeti szakirodalomban általában használt rövidített formában szerepelnek a szövegben. Az értekezésben használt minden más konvencionális rövidítés feloldása a rövidítésjegyzékben található.

Mivel az értekezés több olyan forrásszöveget vizsgál, amelyek hivatkozásánál a pagina vagy folio száma nem adható meg, ezért ezekben az esetekben a rész, a kérdés, a fejezet, az artikus, a szakasz száma és/vagy az elemzett szövegrészlet első néhány szavának megadása hivatott a minél pontosabb visszakereshetőséget, valamint a kritikai szövegelemzés követhetőségét biztosítani. Ezek a jelölési módok olyan visszatérően hivatkozott latin forrásszövegek esetében is indokoltak, amelyeknél már meg lehet adni a pagina vagy a folio számát, viszont a szöveg alaposabb vizsgálata miatt a fentebb említett jelölési eljárást a szövegelemzés könnyebb követhetőségére tekintettel ezek esetében is alkalmazni kell.

A felhasznált források között több olyan levéltárban vagy könyvtárban gyűjtött irat van, amelyeket grafittal utólagosan számoztak be. Ezekben az esetekben a hivatkozási rend

egységesen azt a megoldást követi, hogy a pagina vagy a folio számát mindig kapcsos zárójelben adja meg, ezáltal jelezve, hogy az adott dokumentum esetében a számozás utólagos. Az idegen személynevek, helységnevek és más kifejezések eredeti nyelven szerepelnek, mivel csak az ismertebb idegen személy- és helységnevek fordulnak elő magyarul az értekezésben. Kurzívval szedett szövegrészek csak zárójelben vagy idézőjelben szerepelnek és azokban is csak akkor, ha azt a szöveg értelme megköveteli.

Bár az elemzés tárgyául választott két paradigmaticus hatás kapcsán vizsgált résztémakörök kutatása indokoltta teheti a külföldön, különösen Ausztriában, Csehországban, Szlovákiában, Lengyelországban és Romániában végzett levéltári és könyvtári kutatásokat, azonban a papíralapon vagy elektronikus formában Magyarországon is hozzáférhető rendkívül bőséges forrásanyag, illetve az a tény, hogy az értekezés első nagy szerkezeti egysége részben a debreceni joggyakorlatra fókuszál, ezeket a levéltári kutatásokat nem tették szükségessé.

4. Kutatási következtetések

4.1. Az első paradigmaticus hatás vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazott kutatási következtetések

Az értekezés első szerkezeti egységében az elemzés a Carpzov-jelenség kutatását olvasmánytörténeti (tudománytörténeti) és a joggyakorlatot vizsgáló aspektusból közelítette meg. Ennek alapján az elemzés egyrészt alapvetően a szakirodalomban publikált olvasmánytörténeti jegyzékszerű és nem jegyzékszerű forrásokat vizsgált arra a kérdésre tekintettel, hogy Carpzov legjelentősebb művei mennyire voltak elterjedtek a Kárpát-medencében a XVII. század második felében és a XVIII. században. Az értekezés e részéhez kapcsolódott a Debrecenben fennmaradt Carpzov-kötetek vizsgálata, amely alapvetően összekapcsolja az olvasmánytörténeti részt a debreceni praxis vizsgálatával. Az első szerkezeti egység második részében a debreceni nagyobb sommás, illetve szabályos írásbeli (rendes) büntetőperekben előterjesztett tisztii keresetekben azonosított Carpzov-hivatkozásokat vizsgálta. E tekintetben az a kutatási kérdés állt a vizsgálódás fókuszában, hogy Debrecen szabad királyi város magisztrátusa előtt folyó büntetőperekben előterjesztett tisztii keresetekben hogyan hivatkozták Carpzovot, illetve mi volt a szerepe ezeknek a hivatkozásoknak a *fiscalis actiókban*.

4.1.1. A Carpzov-kötetek hazai elterjedtségének vizsgálatával összefüggésben megfogalmazott kutatási következtetések

A Carpzov-kötetek előfordulásának gyakoriságát illetően megállapítható, hogy a vizsgált időszakból származó különböző olvasmánytörténeti jegyzékszerű és nem jegyzékszerű forrásokban Carpzov valamennyi jelentősebb munkáját azonosítani lehet. A forrásközlések elemzése során nyert eredmények alapján a szász jogtudós művei egyes felvidéki városokban (jellemzően bányavárosokban), az erdélyi szász területeken, a nyugat-magyarországi városok közül Sopronban, illetve Budán fordultak elő gyakrabban.³¹

A feltárt adatok természetesen nem nyújtanak átfogó képet Carpzov műveinek elterjedtségéről, mivel a különböző könyvkatalógusokat és jegyzékeket publikáló forrásközlések esetében az ország egyes területei és a rendi társadalom bizonyos csoportjai felülreprezentáltak mondhatók. Ez egyrészt azzal függ össze, hogy bizonyos földrajzi területeket és a rendi társadalom egyes csoportjait illetően jelenleg még kevesebb forrás áll rendelkezésre, másrészt arra is rámutat, hogy azokhoz a területekhez képest, amelyek városi polgárságának könyvei között gyakrabban fordultak elő Carpzov-kötetek, más területek és más társadalmi csoportok könyvkultúrája szegényesebb lehetett, illetve, hogy az utóbbiak esetében a kevésbé precíz nyilvántartás miatt kevesebb, vagy csak nehezebben hozzáférhető forrás maradt fenn.

Debrecen esetében, bár vannak arra utalások a szakirodalomban, hogy a várost irányító művelt, XVIII. századi cívis „értelmiségi elit” tagjai tekintélyes magánkönyvtárral rendelkeztek, azonban ehhez kapcsolódóan mindeztidáig kevés olyan forrásközlés történt, amely alapján átfogóbb képet lehetne alkotni arról, hogy milyen jog- és politikatudományi témájú művek voltak megtalálhatók a XVIII. századi városi szenátorok, tiszti ügyészek vagy városi ügyvédek könyvei között. E tekintetben a levéltári kutatás kiterjeszhető még az HU-MNL-HBVL-ben őrzött vagyonösszeírásokra³² és végrendeletekre,³³ valamint a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának (TtREL) iratanyagára is annak érdekében, hogy a további olvasmánytörténeti források feltárásával árnyalni lehessen a korabeli debreceni könyvkultúráról eddig kialakult képet. Ehhez érdemes azonban hozzátenni, hogy e fentebb megjelölt iratanyagok forrásértéke az olvasmánytörténeti kutatás szempontjából kisebbnek

---

³¹ Vö. JÓNY 1786. 183. különös tekintettel a (c) jelű lábja.

³² HU-MNL-HBVL-IV.1011.v.

³³ HU-MNL-HBVL-IV.1011.z.

mondható, mivel (miként Monok István is rámutat) a végrendeletek a magyarországi gyakorlatban általában nem tartalmazták az örökhagyó könyveinek összeírását.³⁴

A Kárpát-medence vonatkozásában végzett kutatás alapján Carpzov művei közül a leggyakrabban a *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium* (a továbbiakban *Practica nova*) és a *Jurisprudentia ecclesiastica seu consistorialis* (a továbbiakban *Jurisprudentia ecclesiastica*) példányai fordulnak elő a vizsgált forrásokban. Míg a *Practica nova* esetében világi, addig a *Jurisprudentia ecclesiastica* esetében inkább egyházi possessorokat lehet azonosítani. A legtöbb Carpzov-kötettel a városi polgárok rendelkeztek, akiknek a szász jogtudós egy vagy több munkáján túl más jog- és politikatudományi műveket is tartalmazó magánkönyvtárai sok esetben egyértelműen kapcsolatba hozhatók az ilyen ismereteket megkívánó hivatalviseléssel.

Fontos azonban kiemelni, hogy a Carpzov-kötetek előfordulása még nem feltétlenül jelenti azt, hogy ezeket a műveket a jogalkalmazás során valóban használták és hivatkozták is. A korabeli magán- és intézményi könyvtárakra, illetve a joggyakorlatra egyaránt fókuszáló szinoptikus látásmód tudja feltárni a lehetséges kapcsolatot a bibliotéka és a praxis között. Azaz csak egy ilyen megközelítés alapulvételével lehet vizsgálni azt a kérdést, hogy lehet-e ténylegesen Carpzov-köteteket azonosítani a korabeli „jogtudó” értelmiség könyvtáraiban, a possessorok az általuk viselt hivatal ellátása során valóban használták-e ezeket a műveket és amennyiben igen, akkor ennek van-e valamilyen azonosítható nyoma a periratanyagban, illetve a bírósági jegyzőkönyvekben.

A Kárpát-medence vonatkozásában tett megfigyelések alapvetően összhangban vannak azokkal a megállapításokkal, amelyek a debreceni Carpzov-kötetek vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazhatók. A kutatás alapján úgy tűnik, hogy a XVIII. századi Debrecenben a szász jogtudós legfontosabb művei közül az országos tendenciának megfelelően a *Practica nova* fordult elő a leggyakrabban, mivel összesen hat példányt lehetett azonosítani belőle. A hat kötet közül egy a DEENK BTEK-ben található, bekerülésének ideje és körülményei ismeretlenek, azonban minden bizonnyal a XX. századra tehető. A további öt *Practica nova* példány közül kettő a XVIII. század második felében, kettő pedig a XIX. század első felében került a DRKNK-ba.

Az utolsó, HU-MNL-HBVL-ben található *Practica nova* kötet, amelynek bibliográfiai adatait a kutatás eredményeképpen sikerült pontosan azonosítani, bizonyíthatóan Debrecen szabad királyi városáé volt. Ez a példány minden bizonnyal a XVIII. század első felében került a

---

³⁴ MONOK, István: *Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon 1526–1720 – Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás.* [Olvasmánytörténeti Dolgozatok V.]. Szeged, 1993. Scriptum Kft. 34.

városba, és a kutatás eredményeképpen úgy tűnik, hogy ez lehetett az a kötet, amelyet a városi magisztrátus és a tiszti ügyészek a joggyakorlatban ténylegesen használhattak. Azt azonban, hogy a kötet pontosan mikor és milyen körülmények között került a városba, illetve, hogy ki volt a kötet feltételezett possessorának tekinthető Kabay János nevű személy, mindeztidáig még nem sikerült megnyugtatóan tisztázni.

A *Jurisprudentia ecclesiastica* DRKNK-ban található két példánya különösen értékes a tekintélyes német possessorok személye miatt. Az egyik kötet bizonyíthatóan a XVIII. század második felében, míg a másik csak feltételezhetően a XVIII. század második felében kerülhetett a DRKNK-ba, azonban az, hogy a két könyv miként vált a kollégiumi nagykönyvtár részévé, még további kutatást igényel.

Debrecennek a XVIII. században a *Practica nova* mellett a *Jurisprudentia forensis*ből is volt egy példánya, és elképzelhető, hogy a két kötet együtt kerülhetett a városba. A kutatás alapján tehát úgy tűnik, hogy a városnak két Carpzov-példánya bizonyosan volt a korszakban, azonban nincs kizárva, hogy a városi szenátoroknak, tiszti ügyészeknek vagy városi ügyvédeknek saját Carpzov-köteteik is lehettek, mint ahogy Domokos Márton főbírónak is megvolt a *Practica nova* szinopszisa.

Mivel a *Practica nova* DRKNK-ban található kötetei csak a XVIII. század második felében, illetve a XIX. század első felében kerültek a kollégiumi nagykönyvtárba, így azokat a debreceni jogalkalmazásban már minden bizonnyal nem használták. A kötetek ajándékozás, illetve a kollégium részéről a nagykönyvtár gyarapítására szolgáló könyvvásárlás útján kerültek a DRKNK-ba.

4.1.2. A debreceni tiszti keresetekben azonosított Carpzov-hivatkozások vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazott kutatási következtetések

A debreceni tiszti keresetekben azonosított Carpzov-hivatkozások vizsgálatának eredményeképpen megállapítható, hogy a tiszti ügyészek csak a *Practica nova*t használták Carpzov művei közül. Összességében a vizsgált debreceni büntető periratanyagban található tiszti keresetekben azonosítható Carpzov-hivatkozások – három kivételtől eltekintve – 1740–1768 között fordultak elő. A periratanyagban összesen 53 tiszti keresetben lehetett Carpzov-hivatkozást azonosítani és ezentúl egy olyan actióban lehetett még a szász jogtudósra történő hivatkozást találni, amelyet nem a városi tiszti ügyész, hanem a pénzlopással megkárosított személy ügyvédje adott elő.

A kutatás eredményeképpen az is megállapítható, hogy a debreceni tiszti keresetekben azonosított Carpzov-hivatkozások egyedül nem jelentek meg, mivel általában a *ius patrium* köréből merített egy vagy több jogforrásra történő hivatkozás mindig szerepelt mellettük. A debreceni tiszti keresetekben a hazai jogforrások feltüntetése általában megelőzte a *Praxis criminalisra* és a *Practica novára* történő hivatkozásokat, azaz a *fiscalis actiókban* hivatkozott konkrét források feltüntetésénél egyfajta sorrendiség figyelhető meg, amely bár minden bizonnyal más bírói fórumok gyakorlatában is azonosítható jelenség, a hazai jog és a *Practica novából* merített szabályok közötti különbségtétel egyfajta lehetséges megnyilvánulásaként értelmezhető, hozzátevé, hogy a jogforrások feltüntetésénél követett sorrendiséget nem alkalmazták mindig következetesen a debreceni joggyakorlatban.

A tiszti ügyészek részéről a Carpzovra történő hivatkozások más, akár hazai, akár idegen jogforrások kifejezett megjelölése mellett, annak a törekvésnek a megnyilvánulásaként is értelmezhetők, hogy a *fiscalis actiókban* kért büntetés kiszabását vagy kínvallatás alkalmazásának elrendelését tételes szabályra alapítsák. A kutatás alapján pedig úgy tűnik, hogy ezek a szabályok a debreceni tiszti ügyészek számára azokból a jogforrásokból voltak megismerhetők, amelyeket minden bizonnyal más korabeli hazai bírói fórumok gyakorlatában is visszatérően hivatkoztak. A debreceni tiszti keresetekben legtöbbször előforduló jogforrásokat alapvetően a *Corpus iuris Hungariciben* található dekrétumok, illetve a magyar törvénytár egyes toldalékai képezték, és emellett lehetett még hivatkozásokat találni a Bibliára és a *Practica novára*. Ilyen értelemben a *Corpus iuris Hungarici* mellett Carpzov munkájának is lehetett szerepe abban, hogy a tiszti keresetekben már nem kizárólag az „*Ország Törvényei szerint*”³⁵ vagy az „*az Isten és Emberek élő Törvényei*” megfogalmazás szerepel a bünteteskérés indoklásaként, hanem amellett, még ha nem is minden esetben, már azonosíthatók a magyar dekrétumokra, a *Tripartitumra*, a *Directio methodicára*, a *Praxis Criminalisra* vagy a *Practica novára* való hivatkozások is.³⁶

A kutatás eredményeképpen fontos megfigyelésnek tekinthető, hogy a debreceni tiszti keresetekben feltárt Carpzov-hivatkozások közül több is hiányosan van feltüntetve az aktákban. Ez abban nyilvánult meg, hogy a *Practica novára* csak a vonatkozó rész és kérdés számának megadásával hivatkoztak, a konkrét szakasz számát azonban már nem adták meg. Minden bizonnyal ez a jelenség sem jelent eltérést a más hazai fórumok előtt előterjesztett tiszti keresetekben alkalmazott hivatkozási gyakorlattól, azonban rámutat arra, hogy a Carpzov-hivatkozások esetében a pontos visszakereshetőséget sok esetben nem tartották fontosnak, vagy

---

³⁵ Lásd például HU-MNL-HBVL-IV.1018.g.-36.d. B8/1759.

³⁶ Lásd például HU-MNL-HBVL-IV.1018.f.-1.d. B4/1775.

legalábbis a tiszti keresetekben feltüntetett Practica novából merített kérdések szövegét alaposabban nem vizsgálták. Ehhez járulhat hozzá, hogy olyan fiscalis actiókat is lehetett azonosítani, amelyekben bár pontosan hivatkozott szakaszok szerepeltek a Practica novából, ennek ellenére az azokban olvasható magyarázatok nem illeszkedtek (teljesen) az ügy tényállásához vagy a tiszti ügyész által ténylegesen kiszabni kért büntetéshez. Azaz elképzelhető, hogy ezekben az esetekben az aktában véletlen elírás történt, vagy pontatlanul jelölték meg a bünteteskérés alátámasztása érdekében hivatkozott szakaszt, mivel előzetesen nem olvasták alaposan a hivatkozott szöveghelyet.

Az a jelenség, hogy a tiszti ügyészek a bünteteskérésnél hivatkozott jogforrások értelmezésébe és magyarázatába a fiscalis actiókban nem bocsátkoztak, a korabeli tiszti keresetek perbeli funkciójából és meglehetősen kötött szerkezeti felépítéséből is következett. Azonban a kutatás során több olyan fiscalis actiót is lehetett azonosítani, amelyben a Carpzov-hivatkozásoknak a bünteteskérés megindokolásánál a *ius patrium* mellett valóban volt „érdemibb” szerepe. Ezekben az esetekben a tiszti ügyész pontosan megjelölte a Practica novából azt a szakaszt vagy szakaszokat, amelyek illeszkedtek a tiszti keresetben leírt történeti tényálláshoz, valamint a büntetés kiszabást illetően a hazai jogból merített szabályokhoz. E tekintetben a Carpzov-hivatkozásoknak egyrészt a cselekmény minősítésében, másrészt a halálbüntetés nemének meghatározásában lehetett szerepe a tiszti keresetekben, hozzáteve azonban, hogy a tiszti ügyész által a fiscalis actióban kiszabni kért büntetés a bíróságot nem kötötte.

Több tiszti keresetben is azonosítható volt arra való utalás, hogy egyrészt a tiszti ügyészek (és általában a hazai jogalkalmazók) számára Carpzov munkájából idegen népek joga és tekintélyes külföldi jogtudósok véleményei váltak elviekben megismerhetővé, másrészt abban a fiscalis procuratorok olyan „*törvényt*” tudtak találni, amely a büntetés kiszabás vonatkozásában a hivatkozott hazai jogforrásokban lévő szabályokhoz illeszkedett. Azaz ennek a formulának az alkalmazása, a fentebb említett sorrendiség jelenségéhez hasonlóan, egyfajta lehetséges különbségtételként is értelmezhető a *ius patrium* és a Practica novából megismerhető jog között. Kiemelve azonban, hogy a korabeli praktikus jogi gondolkodás számára minden, a praxisban hivatkozott forrásból az élő jog volt megismerhető, és ennek a megfogalmazásnak a visszatérő alkalmazása nem jelent *ius primarium*–*ius subsidiarium* relációt a hazai jog és a Carpzov-hivatkozások között.³⁷

Ezzel összefüggésben azonban fontos hangsúlyozni, hogy éppen a hiányos, illetve az ügyészi bünteteskéréshez nehezen illeszkedő Carpzov-hivatkozások miatt további kutatás szükséges

---

³⁷ Vö. MEZEY 2017. 237. p.

ahhoz, hogy pontosabb képet lehessen alkotni arról, hogy a debreceni tiszti ügyészek és általában a városi jogalkalmazók jogtudásának elmélyítésében milyen szerepe lehetett Carpzov Practica novájának, illetve, hogy mennyire olvasták alaposan a szász jogtudós munkájából merített szöveghelyeket és mennyire bocsátkoztak azok értelmezésébe. Ennek a kérdésnek az árnyaltabb megítéléséhez az egyes perbeli allegatiókban található Carpzov-hivatkozások vizsgálata mindenképpen nagy segítséget jelent, hozzátéve, hogy egy ilyen kutatás esetén már a teljes aktát kellene vizsgálat tárgyává tenni, és ezen túl még a kutatást más levéltári forrásokra (ügyészi iratok,³⁸ büntetőtvényszéki jegyzőkönyvek)³⁹ is ki kellene terjeszteni. A város Practica nova példányában azonosított szövegkiemelések és más jelölések vizsgálata is hasznos információkkal szolgálhat Carpzov munkájának használatáról és hivatkozási gyakorlatáról,⁴⁰ illetve emellett a szász jogtudóst visszatérően hivatkozó tiszti ügyészek életrajzi adatainak feltárása is a fentebbi kutatási kérdéshez kapcsolható egyik lehetséges irányvonalaként határozható meg.

A tiszti keresetekben azonosított formula úgy is értelmezhető, mint egy lehetséges nyelvi kifejeződése a bünteteskérés indokolása céljából hivatkozott idegen források egyfajta megerősítő, támogató szerepének. A Practica nova említésével a tiszti ügyészek egyrészt Carpzov munkájának tekintélyére alapoztak, követve a szász jogtudós művére történő hivatkozás bevett gyakorlatát, másrészt pedig a Carpzov művéből merített szöveghelyeknek a tiszti keresetekben való feltüntetésével azt is hangsúlyozták, hogy a fiscalis actio tárgyát képező büntetendő cselekményt más népek a hivatkozott ius partiummal megegyezően szankcionálják. Bónis György Pest és Buda szabad királyi városok 1686–1708 közötti joggyakorlatának vizsgálata kapcsán hívta fel a figyelmet arra, hogy a praxisban azonosított idegen forrásokra való hivatkozások jelentőségét (az eljárások kimenetele szempontjából) nem szabad túlbecsülni.⁴¹ E megállapítás azonban arra is rávilágít, hogy a praxisban hivatkozott idegen források (így a Carpzov-hivatkozások) jelentőségét alábecsülni sem érdemes, mivel e hivatkozások „minőségét”, mennyiségét és az eljárások további részére (az allegatiós perszakra és a végítéletre) gyakorolt (esetleges) hatását a kor viszonyaira és a rendi magyar jogrendszer sajátosságaira tekintettel kell szemlélni és értékelni.

---

³⁸ HU-MNL-HBVL-IV.1018.d.

³⁹ HU-MNL-HBVL-IV.1018.e.

⁴⁰ Vö. MONOK 1993. 39.

⁴¹ BÓNIS, György: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708*. [Budapest várostörténeti monográfiái XXIII.]. Budapest, 1962. Akadémiai Kiadó. 316.

4.2. A második paradigmaticus hatás vizsgálatának eredményeképpen megfogalmazott kutatási következtetések

Az értekezés második szerkezeti egységében vizsgált paradigmaticus jelenség az alsó-ausztriai eredetű *Praxis Criminalis*nak a XVIII. századi magyar jogra gyakorolt hatásában ragadható meg. Ezt az ugyancsak rendkívül tág témakört az elemzés szintén leszűkítette és a *Praxis Criminalis*nak a *Jurisprudentia Criminalis*ra gyakorolt hatását állította a vizsgálódás középpontjába. Azonban nem a két forrás összehasonlítása révén igyekezett a szövegek közti szoros tartalmi kapcsolatra rávilágítani, hanem a teleologikus értelmezést alapul véve, Bodó művének előszavát elemezte azért, hogy ezáltal teremtsen kapcsolatot a *Jurisprudentia Criminalis* keletkezése és azon reformelképzelések és munkálatok között, amelyek a XVII. század végén és a XVIII. század első évtizedeiben – a bécsi udvar által szorgalmazott országszervezés részeként – a magyar igazságszolgáltatás reformját célozták.

Míg a *Practica nova* alkalmazása (tágabb értelemben a *Carpzov*-repció) a magyar joggyakorlatban egy teljesen természetes folyamat eredménye és egyáltalán nem tekinthető magyar sajátosságnak, addig a *Praxis Criminalis* hazai alkalmazásba vétele kapcsán a bécsi udvar részéről felmerült a formális repció gondolata. Az ezt célzó elképzelések és törekvések elsősorban a magyar rendek ellenállása miatt kudarcba fulladtak, azonban ezt követően, vagy pontosabban e folyamatokkal párhuzamosan, megindult a XVII. század végén és a XVIII. század elején a *Corpus iuris Hungarici* 1696. évi kiadásához függeléként csatolt *Praxis Criminalis* tényleges alkalmazásba vétele a magyar fórumokon.

A kutatás eredményeképpen jól látható, hogy normatörténeti aspektusból, tekintettel az országszervezési javaslatokra (tervezetekre) és a XVIII. század első évtizedeiben zajló országgyűlési bizottsági munkálatokra, a hazai büntetőjog (pontosabban az egységes rendes büntetőeljárás megalkotásának, illetve a *Praxis Criminalis* magyar területeken való formális repciójának) „ügye” koncepcionális értelemben nem választható el a magyar jogrendszer és bírósági szervezet átvizsgálásától és megjavításától, azaz tágabb értelemben – a bécsi udvar által az ország felszabadítását követően szorgalmazott országszervezés részeként – az *administratio Iustitiae* reformjától.

Mindezek alapján a magyar büntetőjog, pontosabban – a büntetőjog korabeli, erősen processuális karaktere miatt – a büntetőeljárás reformjának sorsa osztozik azzal a XVII. század második felében megerősödő elképzeléssel, amely a magyar jogrendszer revízióját a *Tripartitum* és a magyar dekrétumok átvizsgálása révén kívánta megvalósítani, ezáltal megtisztítva a *corpus iuris* az elavult szabályoktól, ellentmondásoktól és a felesleges

ismétlődésektől. Miként azonban arra többek között az *Einrichtungswerk*-albizottság és III. Károly 1726. május 11-én kelt *rescriptuma* is rámutatott, a magyar jog revíziójának koncepciója, amely a korabeli rendi jogi gondolkodásból fakadóan természetesen a *Tripartitum* szövegét állította a munkálatok középpontjába, a büntetőeljárás vonatkozásában nem eredményezhette egy, a büntetőjogalkalmazásban is érzékelhető – az egységesség és rendszeresség hiányából fakadó – visszasságok kiküszöbölésére alkalmas, az LGO-hoz (*Praxis Criminalis*hoz) „mérhető”, tartalmi és formai szempontból is egységes rendes büntetőeljárás szabályanyag megteremtését. E tekintetben jutott szerephez az LGO, illetve a *Praxis Criminalis*, amelynek azonban formális recepciója, a *Novum Tripartitum* diétális tárgyalásához hasonlóan, döntő részben – bár nem kizárólagosan – a magyar rendek ellenállása folytán meghiúsult.

Mindazonáltal, amikor III. Károly 1726. május 11-én kelt *rescriptum*ában a rendi országgyűlés hatáskörét tiszteletben tartva a magyar rendektől várta, hogy a *Novum Tripartitum* és a polgári eljárás mellett a *Novum Tripartitum*ban nem szabályozott bizonyos büntetőeljárás kérdések vonatkozásában is, a következő diéta munkáját előkészítendő, fogalmazzák meg javaslataikat, az 1726. május 17-én kelt helytartótanácsi *intimatum* szövegének vizsgálata alapján úgy tűnik, hogy az uralkodó a *rescriptum* kiadásakor a *Praxis Criminalis* tekintette mintának. Ezzel hozható összefüggésbe, hogy a kutatás során a büntetőeljárás vonatkozásában azonosított négy vármegyei javaslat közül a Turóc vármegyei kifejezetten a *Praxis Criminalis* szövege nyomán fogalmazta meg observatioit arra hivatkozással, hogy azt a magyar joggyakorlat már amúgy is alkalmazásba vette. Bár ez a koncepció is azt erősíti, hogy az 1720-as évek második felében a *Praxis Criminalis* már fokozottan lehetett jelen a vármegyei joggyakorlatban, azonban pusztán ebből a körülményből a *Praxis Criminalis* általános hazai elterjedtségére vonatkozóan messzemenő következtetést (a vármegyék korabeli joggyakorlatának vizsgálata nélkül és a jelenleg rendelkezésre álló javaslatok csekély számára tekintettel) nem lehet levonni. Ezt már csak azért sem lehet megtenni, mert Pozsony és Trencsén, a büntetőeljárás vonatkozásában megfogalmazott javaslatok esetében, nem a *Praxis Criminalis*, hanem a *Novum Tripartitum*ot és ezáltal lényegében a *Tripartitum*ot, valamint az 1722/23. évi diétán megalkotott törvénycikkeket tekintette kiindulópontnak. Mindazonáltal az eddig feltárt javaslatok alaposabb feldolgozása, keletkezési hátterük és esetleges „utóéletük” pontosabb rekonstruálása, valamint a további (nem pusztán vármegyei) tervezetek feltárása az 1726–1728 közötti időszakban a kutatás folytatásának egyik fontos irányvonalaként határozható meg.

A *Praxis Criminalis Jurisprudentia Criminalis*ra gyakorolt, már korábbi elemzések során is megvilágított jelentős hatása szempontjából mindezen folyamatok elsősorban azért tekinthetők kulcsfontosságúnak, mert a kutatás eredményeképpen feltárt Gömör vármegyei javaslatnak,

amelyet a *Jurisprudentia Criminalis* „összövegváltozatának” lehet tekinteni, Bodó művének szövegével való jövőbeni összehasonlítása révén jelentősen árnyalni lehet azt a jelenséget, hogy a *Jurisprudentia Criminalis* gyakran szó szerint vett át szövegrészeket a *Praxis Criminalis*-ből anélkül, hogy a forrást konkrétan hivatkozta volna.

Az értekezés második szerkezeti egysége kapcsán a kutatás legfontosabb lehetséges folytatási irányaként ez az összehasonlító vizsgálat határozható meg, amelynek kiindulópontja az, hogy a Gömör vármegyei deputáció tagjai, köztük a munkálatokban végig kulcsszerepet játszó Bodóval, ha nem is olyan mértékben, mint Turóc vármegye, de a büntetőeljárást érintő egyes kérdések, különösen a gyanújelek, a kérdőpontok, valamint a büntetést enyhítő és súlyosító körülmények esetében, amelyekre vonatkozóan az 1726. május 17-én kelt helytartótanácsi intimatum szerint sem a Tripartitum, sem a Novum Tripartitum, sem pedig a magyar törvények nem tartalmaztak szabályokat, nagymértékben támaszkodtak a „*már alkalmazásba vett és kéznél lévő*” *Praxis Criminalis* szövegére, amely koncepció a Gömör vármegyei javaslat elkészítését követő bő két évtizeddel később nyomtatásban megjelent *Jurisprudentia Criminalis* szövegében egyértelműen azonosítható.

Amennyiben a két szöveg közötti nagyfokú egyezőség kimutatható lesz, úgy ezáltal keletkezési háttérét tekintve a *Jurisprudentia Criminalis* Gochetz Systemájához hasonlóan hozzá lehet kapcsolni az 1720-as években zajló és a magyar jogrendszer revízióját célzó reformmunkálatokhoz. Ez pedig azért lényeges, mert így ki lehet mutatni, hogy a XVIII. századi kanonizált magyar büntetőjogtudományi irodalom két jelentős darabja közül az egyik esetében – Bónis György kutatási eredményeire alapozva – a Bencsik-féle 1712. évi tervezet és az *Opus Criminale*, a másik esetében pedig a Gömör vármegyei deputáció javaslatának szövege jelentette a kiindulópontot a két szerző, Gochetz, illetve Bodó számára.

A Gömör vármegyei javaslatot nem csupán a *Jurisprudentia Criminalis* szövegével érdemes összehasonlítani, hanem az 1728–1751 közötti időszakban, valamint a *Jurisprudentia Criminalis* megjelenését követő évtizedekben megalkotott Gömör vármegyei statútumok szövegével is.⁴² Ez a megközelítés a Gömör vármegyei javaslatnak a vármegyei jogalkotásban való esetleges hasznosítására, a *Jurisprudentia Criminalis* keletkezési háttérére, valamint Bodó műve és a vármegyei statútumok szövege közötti esetleges kölcsönhatásokra vonatkozóan szolgálhatna értékes adatokkal.

---

⁴² Lásd például a Gömör vármegye által szentkirályi Pletrich László alispán elnöklétével 1746. január 12–14. között tartott vármegyei közgyűlésen elfogadott statútumok harmadik osztályába sorolt huszonöt törvénykezési tárgyú statútum szövegét. KOLOSVÁRI, Sándor–ÓVÁRI, Kelemen (Szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. – II. kötet I. fele. A tiszáninneni törvényhatóságok jogszabályai.* [Magyar Jogtörténeti Emlékek]. Budapest, 1890. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 444–455.

A kutatás eredményeképpen megállapítható, hogy a *Jurisprudentia Criminalis* előszavában szereplő „*gratiosum intimatum*” megfogalmazás az 1726. május 17-én kelt helytartótanácsi intimatumra vonatkozik. Ez az irat képes megteremteni Bodó művének keletkezése és a magyar igazságszolgáltatás revízióját célzó reformmunkálatok között a kapcsolatot, valamint ennek nyomán lehetett azonosítani Gömör vármegye által az intimatumban foglaltak végrehajtása érdekében 1726. május 25-én kiküldött vármegyei deputáció tagjait is. A *Jurisprudentia Criminalis* keletkezése szempontjából ugyancsak fontos megállapítás, hogy a Gömör vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvek alapján Bodó már eredetileg is a vármegyei bizottság tagja volt és végig részt vett annak munkájában.

A *Jurisprudentia Criminalis* keletkezési hátterével kapcsolatban a Gömör vármegyei közgyűlési jegyzőkönyveket vizsgálva sikerült a *Jurisprudentia Criminalis* szerzőjére vonatkozóan néhány olyan életrajzi adatot feltárni, amelyek jól kiegészíthetik a Bodó életével kapcsolatos eddigi szakirodalmi megállapításokat. A vizsgált jegyzőkönyvi bejegyzések Bodó ügyvédi és vármegyei tiszti ügyészi tevékenységéről szolgálnak érdekes információkkal, amelyek hasznos adalékot nyújtanak a *Jurisprudentia Criminalis* szövegének értelmezéséhez. Bár a rendkívül bőséges forrásanyag miatt az elemzés nem tudta áttekinteni 1751-ig, Bodó művének megjelenéséig a közgyűlési jegyzőkönyveket, azonban azt az elemzés szempontjából legfontosabb periódust (1726–1728), amely a Gömör vármegyei javaslat megalkotása szempontjából releváns, sikerült áttekinteni. A közgyűlési jegyzőkönyvek vizsgálata arra is rávilágít, hogy a szerző életével kapcsolatos további kutatásokat a Gömör vármegyei levéltári iratanyag alaposabb feltárása mellett a Torna vármegyei iratanyagra is mindenképpen érdemes lesz kiterjeszteni.

Összegzés

A kutatás eredményeképpen több olyan új kutatási irányvonal határozható meg, amelyek lehetőséget teremtenek arra, hogy a vizsgálat tárgyává tett két paradigmaticus idegen jogi hatásnak (Carpzov-recepció, illetve a *Praxis Criminalis* szokásjogi úton való hazai alkalmazásba vétele) a kutatását a szokásjog dominálta XVIII. századi rendi magyar jogrendszerben tovább lehessen mélyíteni. Végző soron azonban minden további elemzés célja abban határozható meg, hogy az idegen (a *ius patrium*tól különböző) jogi hatások vizsgálata

révén a szokásjog uralta XVIII. századi magyar jogrendszerről kialakított kép árnyalására és a rendi jog sajátos természetének helyesebb megértésére nyíljon lehetőség.⁴³

---

⁴³ Vö. COING, Helmut: *A jogfilozófia alapjai*. Ford. SZABÓ, Béla. Budapest, 1996. Osiris Kiadó. 127.

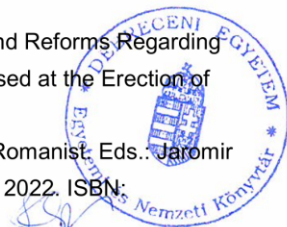
Nyilvántartási szám: DEENK/4/2025.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Biczó András
Doktori Iskola: Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10069810

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Folyóiratcikkek, tanulmányok (10)

- Biczó, A.:** "Die doppelgesichtigen Gerichte" - Einige charakteristische Merkmale der neuen untergeordneten Gerichte (iudicia subalterna) in Ungarn und Siebenbürgen (1787-1790). *Journal on European History of Law*. 15 (1), 113-126, 2024. ISSN: 2042-6402.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
- Biczó, A.:** A "soknyelvű kódex.": Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének fordításaihoz.
In: Az országbírói bíraskodástól a koncepciós perekig : Szemelvények egy új jogtörténész generáció kutatásából. Szerk.: Heil Kristóf Mihály, Ludovika Kiadó, Budapest, 11-30, 2024. ISBN: 9789635319299
- Biczó, A.:** Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntető törvénykönyvének területi hatályához.
Jogtörténeti Szemle. 21 (2), 61-69, 2024. ISSN: 0237-7284.
DOI: <http://dx.doi.org/10.55051/JTSZ2023-2p61>
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
- Biczó, A.:** Benedikt Carpozov két műve a debreceni levéltárban.
Debreceni jogi műhely. 18 (3-4), 1-11, 2022. ISSN: 1787-775X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24169/DJM/2021/3-4/1>
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B
- Biczó, A.:** In the Service of the State - Analysis of the Josephinist Policy and Reforms Regarding the Hungarian Court Organization. Analyzing some Oath Formulas Used at the Erection of Iudicia Subalterna.
In: Edge of Tomorrow: The Next Generation of Legal Historians and Romanists. Eds.: Jaromir Tauchen, David Kolumber, Masaryk University Press, Brno, 101-118, 2022. ISBN: 9788028001568

6. **Biczó, A.:** Benedikt Carpozov's Influence on the 18th Century Criminal Practice in Hungary: Analysis of a Legal Case from Debrecen.
Journal on European History of Law. 12 (2), 169-180, 2021. ISSN: 2042-6402.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: A
7. **Biczó, A.:** Dichotómikus jelleg II. József 1787-es büntető kódexében és annak egy lehetséges eljárásjogi következménye a magyar büntető joggyakorlatban.
In: A jog tudománya, a mindennapok joga V. - Konferenciakötet. Szerk.: Szűcs Lászlóné Siska Katalin, Talabos Dávidné Lukács Nikolett, DE-ÁJK Praetor Szakkollégium, Debreceni Egyetem, Debrecen, 37-52, 2021. ISBN: 9789634902973
8. **Biczó, A.:** Egy 17. századi osztrák tartományi büntetőrendtartás processzuális szemléletének vizsgálata.
Büntetőjogi Szemle. 10 (2), 16-24, 2021. ISSN: 2063-8183.
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: C
9. **Biczó, A.:** Benedikt Carpozov Debrecen 18. századi büntető ítélezésére gyakorolt hatásának vizsgálata egy büntetést enyhítő körülmény viszonylatában.
In: A hazai és nemzetközi integráció - múltja, jelene és jövője / főszerk. Siska Katalin, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 11-28, 2018. ISBN: 9789634739890
10. **Biczó, A.:** Kísérlet a poena extraordinaria egy jelentésének feltárására a 18. század második felének debreceni ítélkezési gyakorlatában.
Debreceni jogi műhely. 14 (3-4), 121-135, 2017. EISSN: 1786-5158.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24169/DJM/2017/3-4/9>
MTA Állam- és Jogtudományi Bizottság: B

MTA Állam- és Jogtudományi Bizottsága irányelvei szerint:

„A” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 3, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 3

„B” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 2, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 2

„C” kategóriás folyóiratban megjelent publikációk: 1, melyek közül az értekezés alapjául szolgál: 1

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2025.01.14.

University Doctoral (PhD) Dissertation Abstract

Analyzing the impact of German(-Austrian) law on Hungarian
criminal law in the 18th century regarding two paradigmatic
effects

Dr. Biczó András

Supervisor: Dr. Balogh Judit
habil. associate professor

UNIVERSITY OF DEBRECEN
Marton Géza Doctoral School of Legal Studies

Debrecen
2025

1. Research topic

When examining the history of Hungarian criminal law in the 18th century, it is essential to consider the foreign legal impulses that shaped it during this period. Based on the research results of Gábor Béli, István Kajtár and Elemér Balogh, among these impacts, the German(-Austrian) influences are particularly significant, as they permeated the early modern particularist Hungarian legal system, which was then dominated by customary law (*ius consuetudinarium*). The term ‘German(-Austrian) influences’ can be interpreted as a catch-all category and used in the thesis to describe the various foreign legal impulses from German(-Austrian) territories, in this context as *ius alienum*, and to distinguish them from domestic law (*ius patrium*). The ‘German(-Austrian) influences’ cannot simply be attributed to the ‘products’ of legislation (e.g. *Constitutio Criminalis Carolina*,⁴⁴ *Forma processus iudicii criminalis*, seu *praxis criminalis* [referred to as *Praxis Criminalis*],⁴⁵ *Constitutio Criminalis Theresiana* [referred to as CCTh]⁴⁶ or *Allgemeines Gesetz über Verbrechen, und derselben Bestrafung* [referred to as JStG])⁴⁷ or to works of jurisprudence (e.g. the influence of Benedict II Carpvov).⁴⁸

---

⁴⁴ BARISKA, István: A büntetőbíráskodás egy különös intézménye a XVI-XVII. századi Vas megyében. In: TILCSIK, György (Szerk.): *Vas megyei levéltári füzetek 6. – Előadások Vas megye történetéről II.* Szombathely, 1993. A Vas Megyei Levéltár kiadványa. 290–293. BARISKA, István: Bűn és büntetés a pártatlan bíróság és Kőszeg 15–17. századi büntető fórumain. In: *Győri Tanulmányok – Tudományos Szemle [Bűn és bűnhődés II.]*, 24. k. 2001. 5–15. P. SZABÓ, Béla: Az erdélyi századok büntetőjogának kapcsolata a jusztiniánuszi és a birodalmi német büntetőszabályokkal. In: *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis*, 5. évf. 5. sz. 2005. 133–177. HAGENTHURN, Endre (Szerk.): *Segesvári boszorkányperek – Schässburger Hexenprozesse*. Budapest, 2010. Balassa Kiadó. 178. TÓTH G., Péter–NÉMETH, Ildikó: *Soproni boszorkányperek – Ödenburger Hexenprozesse 1429–1702*. Budapest, 2011. Balassa Kiadó. 359. 361.

⁴⁵ BÉLI, Gábor–KAJTÁR, István: *Az osztrák (-német) büntető jogszabályok hatása a magyar jogban a 18. században. (A Praxis Criminalis)*. [Dolgozatok az állam - és jogtudományok köréből, XIX.]. [Különnyomat]. Pécs, 1988. s.e. 29–64. BÉLI, Gábor–KAJTÁR, István: Österreichisches Strafrecht in Ungarn: Die „Praxis Criminalis“ von 1687. In: *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, 16. évf. 4. sz. 1994. 325–334.

⁴⁶ KWIATKOWSKI, Ernest von: *Die Constitutio Criminalis Theresiana. Ein Beitrag zur Theresianischen Reichs- und Rechts-Geschichte*. Innsbruck, 1904. Verlag der Wagner’schen Universitäts-Buchhandlung. 30–32.

⁴⁷ HAJDU, Lajos: Das Strafgesetzbuch Joseps II. in Ungarn – Beiträge zur Wertung der strafrechtlichen Reformen des Josefismus. In: *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio iuridica*, 15. k. 1973. 29–48. HAJDU, Lajos: II. József büntetőtvénycsok Magyarországon. In: *Jogtudományi Közlöny*, XXIX. új évf. 1–2. sz. 1974. 48–55. HAJDU, Lajos: *A közjó szolgálatában – A jozefinizmus igazgatási és jogi reformjairól*. Budapest, 1983. Magvető Könyvkiadó. 307–330. BICZÓ, András: Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntető tvénycsokjához területi hatályához. In: *Jogtörténeti Szemle*, XXI. évf. 2. sz. 2023. 61–69.

⁴⁸ WLASSICS, Gyula: Ungarn. In Internationalen Kriminalistischen Vereinigung [LISZT, Franz von] (Szerk.): *Die Strafgesetzgebung der Gegenwart in rechtsvergleichender Darstellung – I. Band: Das Strafrecht der Staaten Europas*. Berlin, 1894. Verlag von Otto Liebmann, Buchhandlung für Rechts- und Staatswissenschaften. 163. GÖNCZI, Katalin: Die Rechtsentwicklung – ein geschichtlicher Überblick. In: GÖNCZI, Katalin–WIELAND, Carls: *Sächsisch-magdeburgisches Recht in Ungarn und Rumänien – Autonomie und Rechtstransfer im Donau- und Karpatenraum*. Berlin–Boston, 2013. De Gruyter. 15. On the notable witch trial that took place in Szeged from 1728 to 1729, see BRANDL, Gergely: *A szegedi boszorkányperek története és forrásai (1726–1744)*. [Doktori (PhD) értekezés]. Szeged, 2023. 255.

In the Hungarian legal historian literature, it can be considered a general statement that these foreign impacts, to which the early modern Hungarian legal system was increasingly exposed for geographical, cultural, economic and political reasons, certainly influenced (oriented) the development of Hungarian criminal law in the 18th century. The strongly particular criminal law of the Hungarian Kingdom was principally characterized by its uncodified nature, a close connection to private law, a highly procedural framework and a basis in customary law. These features together could create opportunities for the sources of foreign law to appear in domestic legislation, jurisprudence and legal practice through various channels.⁴⁹ The thesis builds on this premise stated in the literature and seeks to provide a more nuanced understanding by examining two paradigmatic influences from German(-Austrian) law.

Among the research on the history of early modern criminal law the 18th century is a less analyzed period than the subsequent Reform Era, which has been the focus of several significant legal historical studies.⁵⁰ Following over a century and a half of Ottoman rule and the Rákóczi War of Independence, the conclusion of the Peace of Szatmár and the accession of King Charles III created a realistic opportunity for the consolidation and reform of the Hungarian justice system that was ‘*severely maltreated by the adversities of the last times*’. However, the idea of revising the ‘*nearly collapsed*’ Hungarian justice system (*administratio Iustitiae*) and, as part of it, the reform (codification) of the unsystematic criminal law had already been mooted in the second half of the 17th century and, even if it did not possess the same intensity, not with the same intensity, it remained present until 1790, to the end of the epoch. Consequently, certain drafts, such as the one developed in 1712 by Mihály Bencsik or the *Opus Criminale* of 1728, had already been elaborated during the ‘short’ 18th century. However, at first glance, the criminal law of this epoch appears less ‘spectacular’ at least in legislative aspect, as it does not

---

⁴⁹ BÓNIS, György: *A magyar feudális és burzsoá magánjog és büntetőjog elemei*. [Levéltári szakmai továbbképzés, Felsőfok 12.]. [Kézirat]. Budapest, 1959. Levéltárak Országos Központja. 47. ECKHART, Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. Budapest, 2000. Osiris Kiadó. 321. MEZEY, Barna: *A magyar büntetőjog középkorának vége*. In: BALOGH, Elemér–HOMOKI-NAGY, Mária (Szerk.): *Tripartitum trium professorum – Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. – Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100. Both Ödön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján*. Szeged, 2017. Iurisperitus Kiadó. 237.

⁵⁰ One of the most significant recent findings in research on post-1790 reform processes is the exploration and Hungarian translation of the 1811 Transylvanian Penal Code proposal, which was drafted concurrently with the 1795 draft Penal Code. Similar to the 1795 proposal, the text of the Transylvanian draft combined elements of domestic criminal law, basically dominated by customary law, with Enlightenment ideas. However, it also introduced several progressive solutions that were not included in the 1795 draft. LÁSZLÓ, Balázs: *Az 1811. évi erdélyi büntetőkódex-javaslat – Büntetőtörvény a bűncselekményekre megfelelően rovandó méltó büntetéseket illetően, hogy az Erdélyi Nagyfejedelemség és a hozzá tartozó Partium minden bíróságának szabályként szolgáljon*. [Jogtörténeti Értekezések 55.]. Budapest, 2022. Gondolat Kiadó. 58–59.

exhibit the high level of activity which is more characteristic of the later years from 1790 to 1848, which Szilvia Bató defines as the early unsuccessful codification period.⁵¹

Nevertheless, a more profound examination of the relatively uneventful history of 18th-century criminal law, particularly concerning the legal practice of the courts in noble counties, free royal cities and judicial forums of landlords, can significantly clarify the codification efforts of the Reform Era. Furthermore, in a broader context, such an analysis can also contribute to a more accurate understanding of the dual nature of the Hungarian legal system predominated by customary law. It also helps to shed more light on how the domestic law has been able to be both integrative and maintain its own integrity in the face of foreign legal impulses. Examining the legislative aspects of criminal law in the 18th century allows for the evaluation of various phenomena within the framework established by the dualism between the King and the Hungarian estates which represented a delicate balance of power. Some examples of phenomena that can be studied using this approach include the proposed formal reception of the *Praxis Criminalis* by the *Einrichtungswerk* subcommittee, the effort to formally adopt the CCTh,⁵² the enactment of the JStG and the partial adaptation of the *Allgemeine Kriminal-Gerichtsordnung*.⁵³

Concerning the development of European law, the eighteenth century is often seen as a pivotal period when criminal law spectacularly began to integrate more fully into public law. By the nineteenth century, closely linked to the paradigm shift observed in the latter half of the eighteenth century and the turn of the century, criminal law had emerged as a distinct branch of law in a modern sense. In this context, researching the 18th-century Hungarian criminal law is crucial, because the mass of archival sources, such as intimations of Royal Hungarian Locotenential Council, the statutes of noble counties and free royal cities, along with the files of multiple courts, offer valuable insights into the gradual evolution of state criminal law.⁵⁴ This includes exploring phenomena like the separation from private law and the movement away from rigid procedural determination.

---

⁵¹ BATÓ, Szilvia: Tudomány – oktatás – praxis: a bűnösség megítélése a kodifikálatlan büntetőjog korában. In: BÓDIG, Mátyás–ZÓDI, Zsolt (Szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna – Tudománytörténeti és tudományelméleti írások*. Budapest, 2016. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete – OPTEN Informatikai Kft. 197.

⁵² SZLEMENCIS, Pál: *Elementa Juris Criminalis Hungarici*. Posonii, 1817. Typis Haeredum Belnayanorum. 13. SZLEMENCIS, Pál: *Elementa Juris Hungarici Judiciarii Criminalis*. [Editio Tertia]. Posonii, 1833. typis Haeredum Belnay. 38.

⁵³ HAJDU 1983. 331–363.

⁵⁴ Cf. BOTH, Ödön: A hazai reformkori büntetőjog-történet kutatásának szükségessége és lehetőségei. In: BALOGH, Elemér–HOMOKI-NAGY, Mária (Szerk.): *Emlékkönyv Dr. Ruzsoly József egyetemi tanár 70. születésnapjára*. [Acta Universitatis Szegediensis – Acta juridica et politica, 73. Tom. 1–64. Fasc.]. Szeged, 2010. SZTE JGYPK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. 218.

The importance of foreign influences as a legal-historical phenomenon to be studied has not been recognised recently:⁵⁵ already in the second half of the 19th century and in the first decades of the 20th century, several prominent criminal law scholars emphasized that this trend deserves more attention in contemporary criminal law research.⁵⁶ Since then, the results of several outstanding (legal) historical researches have been published on the subject, which have examined the history of late-medieval Hungarian criminal law basically in this approach.⁵⁷ As noted, the German(-Austrian) influences represent a diverse range of sources, necessitating a focused approach to the research. Therefore, it was necessary to limit the analysis to specific sub-topics. Based on findings from literature, the thesis examines those significant foreign impacts which had relevance to the history of 18th century criminal law, considering domestic legislation, jurisprudence and legal practice. Given the strong legal particularism and the dominance of customary law, a key criterion for selection was that the examined phenomena should be widespread across Hungarian territories rather than being specific to one geographical area or court practice.

---

⁵⁵ Cf. BOTH 2010. 218.

⁵⁶ PAULER, Tivadar: *Büntetőjogtan – I. Kötet. Bevezetés, Anyagi büntetőjog általános része*. [Második javított és bővített kiadás.]. Pest, 1869. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 26. BALOGH, Jenő: *A büntető perjog tankönyve – Első Füzet*. Budapest, 1906. Grill Károly-féle Könyvkiadó-Vállalat. 53. 86. KÁRMÁN, Elemér: A kir. ügyészség és az előzetes eljárás. In: *Magyar Jogászegyleti Értekezések*, XXXII. k. 257. sz. 8. füz. 1906. 303. [33.]. WLASSICS, Gyula: *A bűnkísérelt és bevégzett bűncselekmény. A tettesség és részesség tana. – II. Kötet. A bűnkísérelt és bevégzett bűncselekmény tana*. Budapest, 1887. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 441. WLASSICS, Gyula: Hazánk és a büntetőjog fejlődése. In: *Jogállam – Jog- és államtudományi szemle*, IV. évf. VIII. füz. 1905. 582.

⁵⁷ E.g. BÉLI-KAJTÁR 1988. 29–64. BÉLI-KAJTÁR 1994. 325–334. BATÓ, Szilvia: Österreichische Wirkungen in der ungarischen Strafrechtswissenschaft vor 1848 durch das Beispiel der Straftaten gegen das Leben. In: BADÓ, Attila–BELLING, Detlev W.–BÓKA, János–MEZEI, Péter (Szerk.): *Internationale Konferenz zum zehnjährigen Bestehen des Instituts für Rechtsvergleichung der Universität Szeged*. Potsdam, 2014. Universitätsverlag Potsdam. 71–90. BALOGH, Elemér: Zum Einfluss des deutsch-österreichischen Rechts auf das ungarische Strafrecht im 18. Jahrhundert. In: *Zeitschrift für Internationale Strafrechtswissenschaft*, 2. évf. 6. sz. 2023. 404–408. For an extensive overview of the relationship between German and Hungarian criminal law, not only covering the early modern period, see NAGY, Ferenc: Die deutsch-ungarischen strafrechtlichen Beziehungen in der Vergangenheit und Gegenwart. In: KARSAI, Krisztina: *Strafrechtlicher Lebensschutz in Ungarn und in Deutschland – Beiträge zur Strafrechtsvergleichung*. [Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, 21.]. Szeged. 2008. Pólay Elemér Alapítvány. 21–45.

2. Structure and research questions

2.1. First paradigmatic effect

The first phenomenon examined in the thesis is the ‘presence in Hungary’ (Hungarian reception) of Benedict Carpzov der Jüngere (Benedict II Carpzov) in the 18th century. The claim, that the voluminous oeuvre of the Saxon jurist originated from one of the most esteemed families of jurists and theologians is significant for European legal scholarship and not only for the criminal law in the 17th and 18th centuries might sound cliché in academic discussions. Numerous studies have already shown that Carpzov’s influence represents a legal historical phenomenon that merits deeper analysis, especially within the context of Hungarian criminal law. Carpzov’s varied scholarly contributions, along with the ambivalent portrayals of him in literature and the so-called ‘Carpzov-myth’ can offer ample material for a deeper understanding and a more objective evaluation of his work, influence, and legacy.⁵⁸ The study of Carpzov remains a well-curated area of research in German legal scholarship, as the work of the Saxon jurist can be analyzed from various perspectives. However, it appears that existing studies on Carpzov have primarily focused on his jurisprudential contributions.⁵⁹

The thesis aims to analyze the ‘Carpzov phenomenon’ from two perspectives within the context of 18th-century Hungarian criminal law. It begins with the widely recognized assertion that the Saxon jurist’s works held nearly the same level of authority as the law itself for about a century. Consequently, Carpzov’s writings became a crucial reference point for legislation, jurisprudence, and legal practice, particularly – but not exclusively – in the field of criminal

---

⁵⁸ Carpzov’s significance is highlighted by references to him as the ‘*Tribonian of his century*’ or the ‘*Saxon Papinian*’. BECKMANN, Johann Christoph: *Notitia Universitatis Francofurtanae, una cum Iconibus Personarum Aliquot Illustrium, Aliorumq; Virorum, Egregiorum, Qui eam Praesentia sua ac Meritis Illustrarunt, Professorum denique Ordinariorum Qui Anno Seculari Universitatis Secundo vixerunt*. s.l. [Francofurti ad Viadrum], 1707. s.e. [Schrey & Hartmann]. 210. JUGLER, Johann Friedrich: *Beyträge zur juristischen Biographie oder genauere litterarische und critische Nachrichten von dem Leben und den Schriften verstorbenen Rechtsgelehrten auch Staatsmänner, welche sich in Europa berühmt gemacht haben. Des ersten Bandes ersten Stück*. Leipzig, 1773. bey Johann Samuel Heinfius. 284. STEPF Johann Heinrich: *Gallerie aller juridischen Autoren von der ältesten bis auf die jetzige Zeit mit ihren verzüglichsten Schriften nach alphabetischer Ordnung – Zweiter Band Von C bis E*. Leipzig, 1821. bei Wilhelm Lauffer. 39. GRETSCHEL, Carl Christian Carus: *Die Universität Leipzig in der Vergangenheit und Gegenwart*. Dresden, 1830. P. G. Hilscher’sche Buchhandlung. 225. Some authors in German legal scholarship consider Carpzov to be ‘*the founder of German criminal jurisprudence*’. SCHMIDT, Eberhard: *Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege*. [unveränderter Nachdruck der dritte Auflage]. Göttingen, 1995. Vandenhoeck & Ruprecht. 157. HILGENDORF, Eric: Die deutsche Strafrechtswissenschaft der Gegenwart. In: HILGENDORF, Eric–HANS, Kudlich–BRIAN, Valerius (Szerk.): *Handbuch des Strafrechts Band 1 – Grundlagen des Strafrechts*. Heidelberg, 2019. C. F. Müller GmbH. 57.

⁵⁹ Cf. KLEINHEYER, Gerd: Benedikt Carpzov (1595–1666). In: KLEINHEYER, Gerd–SCHRÖDER, Jan (Szerk.): *Deutsche und europäische Juristen aus neuen Jahrhunderten – Eine biographische Einführung in die Geschichte der Rechtswissenschaft*. [6., neu bearbeitete und erweiterte Auflage]. Tübingen, 2017. Mohr Siebeck. 96–97. p.

law.⁶⁰ Since nearly all of Carpzov's major works were written in Latin, which served as the lingua franca in the epoch, there were no barriers to their dissemination beyond the German-speaking world and into Europe at large (e.g. Switzerland, Netherlands and in the Scandinavian countries). The reception of the Saxon-Magdeburg Law allowed Carpzov's influence to extend to the East-Central European region and even parts of Eastern Europe.⁶¹

Despite numerous studies on Carpzov's work, the impact of the Saxon jurist on legal practice has not received significant attention in the field of legal history.⁶² Therefore, this thesis will examine the fiscal actions proposed by the fiscal prosecutor (fiscal advocate) in criminal proceedings initiated before the magistrate of the free royal city of Debrecen in the 18th century. The main research question can be formulated as how Carpzov was referenced and what the role these references played in the fiscal actions.

There are several reasons to closely examine the Carpzov reception in Debrecen. The primary considerations include the accessibility and researchability of well-preserved archival sources, the availability of sufficient archival records, and the efficient conduct of archival research. The city, which was officially granted the status of a free royal city under Act CVIII of 1715, was an ideal choice for other reasons. In the 18th century, Debrecen was significant in terms of population, economic activity, and cultural importance, both regionally and nationally. The ethnic composition of the population of the town during this time can also provide valuable insights into the Carpzov phenomenon, especially since the thesis does not analyze the 'presence' of the Saxon jurist in the legal practice of a predominantly German-speaking

---

⁶⁰ LEYSER, Augustin von: *Meditationes ad Pandectas quibus praecepta juris capita ex antiquitate explicantur cum jvribus recentioribus conferuntur atque variis celebrivm collegiorvm responsis et rebvs jvdicatis illvstrantur – Volumen IX.* Lipsie et Gvelfherbyti, 1748. Apvd Joh. Christoph, Meisnervm. 227. JÓNY, János: *Commentatio historico-juridica de origine et progressu juris hunno-hungarici a primis hunnorum in Pannoniam susceptis demigrationibus ad praesentia usque tempora continua annorum serie repetita.* In: HORVÁTH, Ignác István: *Bibliotheca jvrisconsvltorvm Hungariae. – Tomvs I. Posonii, 1786.* Typis Simonis Petri Weber. 212. LUEDER, [Karl?]: *Die Ordinarien der Juristenfacultät zu Leipzig, eine Festschrift Gerber's zum Jubiläum Wächters (Schluß).* In: *Wissenschaftliche Beilage der Leipziger Zeitung*, 83. sz. [Donnerstag, den 14. October.]. 1869. 430. PAULER, Tivadar: *Büntetőjogtan – I. Kötet. Bevezetés, Anyagi büntetőjog általános része.* [Második javított és bővített kiadás.]. Pest, 1869. Kiadja Pfeifer Ferdinánd. 25–26.

⁶¹ LÜCK, Heiner: *Benedict Carpzov (1595-1666) und das „römisch-sächsische Recht“ – Zu Seinem 350. Todestag am 31. August 2016.* In: *Zeitschrift für europäisches Privatrecht*, 4. sz. 2016. 924–926.

⁶² HÄRTER, Karl: *Von der »Entstehung des öffentlichen Strafrechts« zur »Fabrikation des Verbrechens. – Neuere Forschungen zur Entwicklung von Kriminalität und Strafjustiz im frühneuzeitlichen Europ.* In: *Rechtsgeschichte*, Bd. 1. 2002. 164. Lajos Hajdu emphasizes the importance of examining legal practice from various perspectives in the research of the history of criminal law in Hungary. HAJDU, Lajos: *A büntetőjogtörténet kutatásának kihasználatlan lehetőségeiről – A rabtabellák és büntető-perkivonatok történeti forrásértéke.* In: *Levéltári Közlemények*, 55. évf. 1. sz. 1984. 3.

town governed by a German administration.⁶³ Lastly, there is a wealth of literature on urban and local history related to Debrecen that can also significantly aid in the archival research.⁶⁴ It is important to emphasize that the thesis uses only the files of criminal proceedings preserved in the Hajdú-Bihar County Archives of the Hungarian National Archives (hereinafter referred to as HU-MNL-HBVL) as a source during the examination of the municipal archival records. Within the extant files, the analysis is limited to the fiscal actions proposed in the criminal proceedings. This focus is basically justified for two main reasons. On the one hand, prior archival exploratory work revealed a greater number of references to Carpzov within these documents. On the other hand, fiscal actions exhibit a more uniform and clear-cut structure compared to the parties' allegations (*allegationes*) and the final judgment (*sententia finalis*) of the municipal magistrate. Analyzing the parties' allegations and the final judgment of the municipal magistrate presents various methodological challenges, as it often requires processing the entire file to thoroughly examine the Carpzov references found within them. Before delving into the Carpzov phenomenon in the legal practice of Debrecen, it is important to consider the dissemination of the Saxon jurist's works throughout the Carpathian Basin during the second half of the 17th century and the 18th century. This aspect constitutes another dimension of the Carpzov reception explored in the thesis, which is closely linked to the examination of legal practice. Although this approach has received less attention in previous research on Carpzov, it holds potential for several reasons. It allows for a brief overview of the Saxon jurist's oeuvre, leading to a more nuanced evaluation of his work. Furthermore, this perspective enables exploration beyond classical legal historical perspective to illuminate broader social-historical and legal-cultural connections. Such an interdisciplinary approach can also yield interesting insights regarding the domestic legal intelligentsia of the 17th and 18th centuries. To better understand the nearly unquestionable authority attributed to the Saxon jurist (*auctoritas Carpzoviana*), it is important to examine the prevalence of his works. This analysis should not be limited to works specifically or partly on criminal law, as the Carpzov phenomenon is analyzed in a broader context. The dissemination of his other works could also contribute to his prestige and indirectly increase the frequency of his writings being cited by other legal scholars or referenced in criminal cases.

---

⁶³ Cf. BOTH 2010. 218–219.

⁶⁴ M. ANTALÓCZY, Ildikó: *Bűnözés és büntetés Debrecen a XVIII. század közepén*. Debrecen 2001. Csokonai Kiadó. 9–14.

There is a clear correlation between two key points: first, the works of the Saxon jurist have served as reference material for legislation, jurisprudence, and legal practice for more than a century; second, Carpvov's most significant works have been published multiple times without exception during this period. These two circumstances mutually reinforced one another since the popularity of the books and the growing practical demand for them necessitated new editions. The repeated publication of Carpvov's works enabled his influence to extend throughout the Carpathian Basin via various channels, resulting in his books being included in both private and institutional libraries.⁶⁵ Thus, the large number of publications attributed to Carpvov and the prestige associated with him should be interpreted as two interrelated factors that reinforced each other.⁶⁶

The focus on the prevalence of Carpvov's volumes in the whole Carpathian Basin is explained primarily by the fact that the area covered by the sources used for the research can be most expressively defined by this concept in geographical and cultural terms. It would not have been appropriate to limit the study of Carpvov's works to the narrow confines of the Hungarian Kingdom or only to a specific region within it. Additionally, broadening the geographical scope allowed for a more comprehensive analysis of the occurrence of Carpvov's volumes. This rationale also supports the inclusion of both private and institutional libraries in the research, without restricting the analysis to the libraries of citizens or the nobility alone. Given that Carpvov's authority lasted for about a century, this research focuses on the prevalence of his jurisprudential works during the second half of the 17th century and throughout the 18th century.

2.2. Second paradigmatic effect

As the second foreign legal influence analyzed in the research, it seemed evident that the Latin translation of the *Neue peinliche Landgerichtsordnung in Oesterreich unter der Enns* (referred to as LGO) (*Forma processus iudicii criminalis, seu praxis criminalis*, referred to as Praxis

---

⁶⁵ For the prevalence of Carpvov's works in early modern Hungarian book culture, see SZABÓ, Béla: Jogászaink olvasmányai a kora újkorban. In: *Iskolakultúra*, 5. sz. 1997. 31. SZABÓ, Béla: Juristen und Bücher im frühneuzeitlichen Ungarn. In: MONOK, István–ÖTVÖS, Péter (Szerk.): *Bürgerliche Kultur im Vergleichen – Deutschland, die böhmischen Länder und das Karpatenbecken im 16. und 18. Jahrhundert*. Szeged. 1998. Scriptum Rt. 62. P. SZABÓ, Béla: *Europäische Impulse in der Entwicklung der Rechtskultur im Karpatenbecken – Ausgewählte studien*. Budapest, 2023. Gondolat Kiadó. 198.

⁶⁶ Cf. LÜCK 2016. 924.

Criminalis) issued by Ferdinand III on 30 December 1656 for Lower Austria, should also be examined with a focus on the legal practice of Debrecen. However, the decision to reject this idea stems from concerns about the research becoming disproportionate. Applying a case law-focused approach, similar to that used in analyzing the Carpzov phenomenon, in the second structural unit of the thesis risks entirely disregarding the legislative dimension (*Normentstehung*).

Consequently, the second structural unit combines the analysis of the development of legal norms in a historical context with an exploration of the history of scholarship. The thesis examines the phenomenon of the domestic application of Praxis Criminalis in the context of a Hungarian criminal jurisprudential work published in the mid-18th century and the reforms aimed at the revision of the Hungarian justice system during the second half of the 17th century and the first three decades of the 18th century. The paradigmatic effect in this part of the research is the phenomenon, which has already been examined in depth in previous analyses, that Mátyás Bodó's work on criminal jurisprudence (*Jurisprudentia criminalis secundum praxim & constitutiones Hungaricas in partes duas divisa*, referred to as *Jurisprudentia Criminalis*), frequently copied, often verbatim, passages from Praxis Criminalis, especially regarding indicia, interrogation questions, and mitigating and aggravating circumstances, without explicitly indicating the source.⁶⁷

Using this observation well-known in the literature as a starting point, the analysis does not concentrate on the text of the *Jurisprudentia Criminalis* but rather on the preface of Bodó's work as a primary source. The teleological (or purposive) method of interpretation is applied to explore thoroughly the circumstances that motivated the author to write his work, also utilizing both textual and systematic (or contextual) interpretations during the examination.

By the 19th century, a group of authors, commonly recognized in Hungarian literature as the first representatives of 18th-century Hungarian criminal jurisprudence, had emerged.⁶⁸ This canonisation results largely from the fact that the works of these authors – who either wholly or partially addressed criminal law – were published in print, thus enabling them to become more widely known.

---

⁶⁷ BAUMGARTEN, Izidor: *A kísérlet tana – Büntetőjogi tanulmány*. Budapest, 1885. Pfeifer Ferdinánd Bizományosa, 381. BATTLAY, Imre: *A büntetendő kísérlet és a bevégzés*. Kassa, 1892. Bernovits Gusztáv Kő- és Könyvnyomdája és Vonalozó Intézete. 321. BÉLI-KAJTÁR 1994. 333. BÉLI, Gábor: *Strafrechtspraxis und Strafrechtswissenschaft in Ungarn im 18. Jh.* In: MEZEY, Barna (Szerk.): *Strafrechtsgeschichte an der Grenze des nächsten Jahrtausendes*. Budapest, 2003. Gondolat Kiadó. 117–118.

⁶⁸ E.g. SZLEMENICS 1817. 12–13. VUCHETICH, Mátyás: *Institutiones juris criminalis Hungarici – In usum academiaram regni Hungariae*. Budae, 1819. Typis Regiae Universitatis Hungariae. 36–37.

Apart from shorter writings on criminal law that typically appeared in print in the second half of the 18th century, four authors are generally acknowledged: András Huszti, István Huszty, Gábor Gochetz of Tarnó, and Mátyás Bodó. Bodó was chosen for analysis due to the relatively lesser focus on the background of his life and work in legal historical research (like Gochetz, who can be considered his countryman), despite voluminous work (*Jurisprudentia Criminalis*) is particularly well-regarded in the latter literature among works published in print in the pre-Vuchetich of Hungarian criminal jurisprudence.

Moreover, approaching the starting point of the research from the perspective of Praxis Criminalis, the second structural unit also correlates the application of Praxis Criminalis in domestic law with the initiatives to revise the contemporary Hungarian justice system. However, the analysis does not aim for a systematic review of decades-long reforms, as such an exploration would exceed the scope of the thesis. Instead, it focuses on analyzing sources relevant to the development of Praxis Criminalis and its application in domestic legal practice, using teleological, textual, and systematic methods of interpretation.

Based on these considerations, the research question for the second unit of the thesis can be formulated by analyzing the text of the preface to the *Jurisprudentia Criminalis* and by linking the idea of a formal reception of the Praxis Criminalis in Hungarian territories with the effort to revise the ‘almost collapsed’ Hungarian legal system and administration of justice, whether it is possible to establish a connection between the genesis of Bodó’s work and – embedded in a broader context – those reform ideas, efforts, initiative and drafts that were also significant for the history of Hungarian criminal law and were aimed at the reform of the Hungarian justice system at the end of the 17th century and in the first decades of the 18th century, as part of the reorganization of the country urged by the Viennese court.

3. Sources and methodology

In the first structural unit of this thesis, the analysis of the prevalence of Carpzov volumes relies partly on archival research, specifically in the case of the Carpzov volume identified in the National Archives of the National Archives of Hungary (referred to as HU-MNL-OL). On the one hand, the analysis draws on the wealth of primary source made available for research through various published source collections in recent decades. On the other hand, it also draws on the extensive literature on early modern book culture and the history of reading in Hungary.

Consequently, the study of the prevalence of Carpzov volumes is based on a rich body of literature and it also covers the primary sources that pertain to the history of reading from the 17th to the 18th centuries. The main primary sources published mainly in the Library History Booklets, the Reference Book for the History of the Intellectual Movements of the 16th and 18th centuries, the History of Reading Papers and the Early Modern Libraries of the Carpathian Basin. To uncover and study the Carpzov volumes located in Debrecen, archival research was conducted at the Hajdú-Bihar County Archives of the National Archives of Hungary (referred to as HU-MNL-HBVL) as well as library research at the Grand Library of the Debrecen Reformed College (referred to as DRKNK) and the University of Debrecen University and National Library Arts and Humanities Library (referred to as DEENK BTEK).

In the first structural unit of the thesis, the part of the research that focuses on the Carpzov references identified in the fiscal actions proposed before the magistrates of Debrecen in the 18th century, is primarily based on archival research conducted in the HU-MNL-HBVL. The records of the 18th-century municipal criminal proceedings are categorized within the fonds of the records of the municipal court of Debrecen into two sub-fonds: the Criminal Proceedings (*Processus criminales*)⁶⁹ and the Miscellaneous Files (*Acta miscellanea*).⁷⁰ The sub-fonds entitled Criminal Proceedings was established in 1760 and the archival research has covered the first three boxes of these records. During the archival arrangement of 1774, additional criminal and civil cases were uncovered, labelled as ‘*not entered in the regular archival inventory*’, which were later categorized as Miscellaneous Files as a separate archival sub-fonds.⁷¹ The archival research of this material has included 14 boxes of criminal case files.

The timeframe for the archival research was determined by the archival arrangement of the criminal cases. The earliest available file of criminal cases from the 18th century can be traced to the sub-fonds of Acta Miscellanea, dated 1702, which serves as the starting point for the research. The end date is set at 1780, as the third box of the Processus Criminales contains files for criminal cases up to that year. The onset of Joseph II’s reign also provided a suitable endpoint for the analysis.

In the second structural unit of the thesis, which addresses the second paradigmatic effects examined, archival sources included records found in the HU-MNL-OL, HU-MNL-HBVL,

---

⁶⁹ HU-MNL-HBVL-IV.1018.f.

⁷⁰ HU-MNL-HBVL-IV.1018.g.

⁷¹ KOMORÓCZY, György: IV. A. 1018. Debrecen város törvényszéke iratai 1604–1848 (–1869). In: KOMORÓCZY, György (Szerk.): *Helytörténeti források a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban* (A helytörténetírás levéltári forrásai I. 1848-ig.). [A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei, 3. szám.]. Debrecen, 1972. A Hajdú-Bihar megyei Levéltár támogatásával kiadja a Déri Múzeum Baráti Köre. 204–205.

DRKNK and the National Széchényi Library (referred to as OSZK). Additionally, the archival and library research also covered those parliamentary manuscripts of the Hungarian Parliamentary Collection of the Library of the Hungarian Parliament (referred to as OGYK), which are accessible in electronic format, along with those manuscripts of the Hevenes Collection (*Collectio Hevenesiana*) at the Eötvös Loránd University (referred to as ELTE) Library and Archives, which are also available electronically.

In the context of processing the literature, the research aims to draw from various fields, including the history of public authorities and offices, archontology, prosopography, genealogy, the history of reading, cultural history, social history, political history and local history. The findings from these studies can significantly enhance the understanding of the processes occurring in the 17th and 18th centuries within a broader social sciences framework. The increased interest in early modern history in Hungary, particularly beyond just legal history, highlights the value of examining the cultural and social historical aspects of the prevalence of the Carpzov volumes and more thoroughly investigating Bodó's biographical data. Numerous studies focusing on this period, which are not solely centered on legal history, have been published, and their results can also inspire and help legal historical research. As such, the thesis primarily focuses on research concerning the history of early modern Hungarian book culture and the history of reading, the phenomenon of peregrinatio academica, the history of the 17th and 18th-century diets, and the history of specific Hungarian government (central administrative) bodies. The research also relies significantly on the results of prosopographical studies and literature related to the history of noble counties and free royal cities.

This broader socio-historical approach is reflected in the importance the thesis attaches throughout to identify as accurately as possible the individuals mentioned in the main text and footnotes within the estate-based society. In some instances, particularly when analysing the owners (*possessores*) of the Carpzov volumes, the thesis aims to provide biographical information about precisely identifiable individuals, in addition to mentioning their offices or dignities. However, care is taken to ensure that this approach does not overshadow the legal-historical perspective.

The research concerning the two paradigmatic effects is fundamentally based on text-centered studies. The thesis applies classical legal interpretation methods, specifically textual, systematic, and teleological approaches, along with textual comparison to analyze primary sources. Given that some of the archival handwritten materials and early modern printed books discovered during archival and library research, many of which are in Latin, are essential in the research, methodological considerations first require a philological reconstruction of these

primary sources. Such a process is also necessary because some damaged texts can be challenging to read and the frequently used abbreviations as well as the diverse forms of handwriting also make the analyzed sources hard to read. Following the reconstruction, a translation and critical textual analysis of the Latin texts are conducted.

Due to space limitations in the thesis, the examined Latin passages are only included in the main text or footnotes when they facilitate interpretation, illustrate a phenomenon or when translation ambiguities and reading difficulties justify their inclusion. A standardized format for citing archival references from the Digital Archives Portal (ELP) has been adopted to facilitate the retrieval of the archival sources cited. For primary library sources not held by a member institution of the National Archives of Hungary, footnotes are formatted according to the specific institution (DRKNK, OSZK, OGYK, and ELTE University Library and Archives).

The thesis adopts a consistent method of referencing for archives and libraries when citing archival and library sources. A key factor in ensuring this uniformity is the unique identification of references to primary sources found within these institutions. This approach is justified not only to enable precise retrieval of sources but also to support the methodology applied in processing these materials, facilitate traceability in critical textual analysis, and address the variety of 18th-century primary sources used for the research (e.g. parliamentary diaries, intimations of Royal Hungarian Locotenential Council, minutes of general assemblies of noble counties, records of criminal cases from free royal cities), the involvement of multiple creators, and the frequent absence of page or folio numbers substantiate the need for applying distinct identifiers in the footnotes based on the referencing formats used by the holding institutions. Further information for assisting the identification and retrieval of each source is enclosed in brackets within the footnotes.

To ensure readability and pay regard to space limitations of the thesis, the titles of frequently referred works or parts of works are abbreviated in both the main text and footnotes. When these works or specific parts are mentioned for the first time, their full titles are provided, and thereafter they are often referred to by the first one or two words of their title. Some frequently referred legal sources are used in the abbreviated form commonly accepted in legal history literature. Other conventional abbreviations applied in the thesis are detailed in the list of abbreviations.

In instances where primary source texts cannot be referenced by page or folio numbers, the indication of source will include the part, question, chapter, article or section number and/or the initial words of the text being analyzed. This method ensures accurate retrieval and traceability of critical text analysis. This notation approach is also applied to recurrently referred Latin

source texts, even when page or folio numbers are available, to enhance the thorough examination of these source materials. The range of the primary sources referred includes several archival or library documents that have been retrospectively paginated in graphite. For these sources, the referencing method consistently includes page or folio numbers in brackets, indicating that the document has been numbered subsequently.

Foreign personal names, place names and other expressions are in the original language, as only the more familiar foreign personal and place names are used in Hungarian in the thesis. Italicised passages are only included in brackets or quotation marks in the main text or footnotes where the meaning of the text requires the usage of this form of emphasis.

Although the research into specific subtopics examined in connection with the two paradigmatic effects analyzed may justify archival and library research abroad, especially in Austria, the Czech Republic, Slovakia and Romania, the abundant primary source material available in paper or electronic form in Hungary, and the fact that the first structural unit of the thesis focuses in part on the legal practice of Debrecen, did not necessarily necessitate such archival research.

4. Research conclusions

4.1. Research conclusions based on the analysis of the first paradigmatic effect

In the first structural unit of the thesis, the analysis examined ‘the Carpzov phenomenon’ through the lens of the history of reading (history of science) and the study of legal practice. This analysis primarily focused on both catalogue-like and non-catalogue-like sources concerning the history of reading materials published in the literature. The study investigated the extent to which Carpzov’s most significant works were widely read in the Carpathian Basin during the second half of the 17th century and the 18th century. This part was linked to the examination of Carpzov volumes discovered in Debrecen, connecting the study of reading materials with the analysis of the legal practice of Debrecen. The second part of the first structural unit explored references to Carpzov in the so-called major summary and regular written (ordinary) criminal proceedings initiated before the Magistrates of Debrecen. In this regard, the research question focused on how Carpzov was referenced in the fiscal actions within criminal proceedings and the role these references played in the fiscal actions.

4.1.1. Research conclusions based on the analysis of the prevalence of Carpzov volumes in the Carpathian Basin

As the prevalence of Carpzov volume, the research indicates that all of Carpzov's significant works can be identified in both catalogue-like and non-catalogue-like sources related to the history of reading materials in the second half of the 17th century and the 18th century. The analysis highlights that the main nine works of the Saxon jurist were particularly common in certain settlements located in the Upper Hungary, especially in 'Lower Hungarian Mining Towns', as well as within the Saxon regions of Transylvania, and other German-speaking cities, including Sopron and Buda.⁷²

However, the available data does not provide a complete picture of the prevalence of Carpzov volumes, as particular regions of the Carpathian Basin and certain segments of the estate-based society are overrepresented in the catalogue-like and non-catalogue-like sources and thus the book culture of these regions and social groups has better processed. Conversely, areas where Carpzov volumes were rarely or never identified might have had a less developed book culture compared to regions where these works were more frequently found, particularly among urban citizens. This disparity may also stem from the preservation of fewer or less accessible sources for studying the book culture in these areas, often due to less meticulous record-keeping. Nonetheless, the frequency or absence of Carpzov volumes does not in itself allow for general conclusions about the development of book culture in any given area.

In Debrecen, literature references suggest that members of the 18th-century *civis* 'intellectual elite', who governed the city, took pride in their significant private libraries. However, there is a lack of published sources that would provide a comprehensive overview of the legal and political science literature used by senators, fiscal prosecutors, notaries or advocates in the 18th century. To enhance the understanding of book culture in 18th-century Debrecen, archival research could be expanded to include property censuses⁷³ and wills⁷⁴ preserved in the HU-MNL-HBVL, as well as materials held in the Archives of the Reformed Church District of Tiszántúl (TtREL). Nevertheless, it is important to note that the aforementioned documents may hold limited value for research purposes. As István Monok pointed out, wills from that period in Hungary typically did not include a list of the testator's books.⁷⁵

---

⁷² Cf. JÓNY 1786. 183.

⁷³ HU-MNL-HBVL-IV.1011.v.

⁷⁴ HU-MNL-HBVL-IV.1011.z.

⁷⁵ MONOK, István: *Könyvkatalógusok és könyvjegyzékek Magyarországon 1526–1720 – Forrástipológia, forráskritika, forráskiadás.* [Olvasmánytörténeti Dolgozatok V.]. Szeged, 1993. Scriptum Kft. 34.

Based on research focused on prevalence of Carpzov volumes in the Carpathian Basin, the most frequently encountered copies of the Saxon jurist's works in the studied sources are the *Practica nova imperialis Saxonica rerum criminalium* (referred to as *Practica nova*) and the *Jurisprudentia ecclesiastica seu consistorialis* (referred to as *Jurisprudentia ecclesiastica*). The *Practica nova* was primarily found among secular owners, while the *Jurisprudentia ecclesiastica* was more commonly owned by clergymen. A significant majority of Carpzov volumes belonged to townspeople, whose sometimes extensive private libraries – often containing one or more works by the Saxon jurist along with other books on jurisprudence and political science – were typically linked to their official duties requiring such knowledge.

It is important to emphasize that the presence of Carpzov volumes does not necessarily indicate that his works were actually used and cited in case law. A comprehensive examination that considers both private and institutional libraries, as well as the legal practices of the period, can reveal potential connections between library collections and legal practices. In other words, only such a synoptic approach can determine whether Carpzov volumes can be identified in the private libraries of the legal 'intelligentsia' of the time, whether the owners of these books used them in their official practice, and if they did, whether there is any identifiable evidence of this usage in court records.

Research findings related to the Carpathian Basin align with those concerning the Carpzov volumes found in Debrecen. The results suggest that, consistent with national trends, the *Practica nova* is the most frequently identified work by the Saxon jurist in 18th-century Debrecen, with a total of six copies discovered. Of these six volumes, one is preserved in the DEENK BTEK. The circumstances surrounding how and when this book was added to the collection of the library remain unknown, but it likely occurred in the 20th century, coinciding with the establishment of the collection of the university library. The other five copies of *Practica nova* include two that were added to the DRKNK in the second half of the 18th century and two in the first half of the 19th century. The last identified copy is preserved in the HU-MNL-HBVL. As a result of the research conducted, its bibliographic data has been identified, and it has been established that this volume once belonged to the free royal city of Debrecen. This copy of *Practica nova* was presumably brought to the city in the first half of the 18th century and appears to have been used by municipal officials in legal practice. However, the exact circumstances surrounding its arrival in the city and its potential owner, János Kabay, remain unclear.

The two copies of *Jurisprudentia ecclesiastica* in the DRKNK are particularly significant due to their prestigious German owners. One of the volumes was added to the DRKNK in the second

half of the 18th century, while the timeframe for the deposition of the second copy can only be assumed to be in the same period. Further archival research is needed to determine how these two books became part of the library of the college. In addition to *Practica nova*, Debrecen also had a copy of *Jurisprudentia forensis*, suggesting that these two volumes may have been brought to the city together. Thus, the research indicates that the city had two copies of Carpzov's works during this period. Nevertheless, it is also possible that other city officials, such as senators, fiscal prosecutors, or notaries, possessed their own Carpzov volumes, similar to Chief Justice Márton Domokos, who owned a synopsis of *Practica nova*.

Since the copies of *Practica nova* identified in the DRKNK were only added to the college library in the second half of the 18th century and the first half of the 19th century, they were certainly not used in the legal practice of the city. These volumes were either donated to the DRKNK or purchased by the college to enrich its library collection.

4.1.2. Research conclusions based on the analysis of the Carpzov references identified in the fiscal actions presented before the Magistrates of Debrecen

An examination of the Carpzov references identified in the fiscal actions in Debrecen reveals that the fiscal prosecutors solely relied on the *Practica nova* from Carpzov's works. Overall, the Carpzov references that can be identified in the fiscal actions within the analyzed files of the criminal proceedings initiated before the Magistrates of Debrecen occurred, with three exceptions, between 1740 and 1768. In the archival records, a total of 53 Carpzov references were identified in the fiscal actions, while only one reference to the *Practica nova* was found in an action not presented by the fiscal prosecutor of Debrecen but by the advocate representing the person who had been wronged by the theft.

The research results also indicate that the Carpzov references were not mentioned in isolation; they were typically accompanied by one or more legal sources drawn from *ius patrium*. In the fiscal actions examined, references to domestic sources of law usually preceded references to *Praxis criminalis* and/or *Practica nova*. This suggests a specific order in referencing legal sources in the fiscal actions, which, while a phenomenon observable in the practices of other judicial bodies, may indicate a potential distinction between domestic law and the rules from the *Practica nova*. However, it's essential to note that this order of reference was not consistently applied in the legal practice of Debrecen.

The references to Carpzov made by the fiscal prosecutors, along with explicit mentions of other legal sources – whether domestic or foreign – in the fiscal actions can be interpreted as an attempt to ground their requests for punishment and/or the submission of a defendant to torture in a specific rule. The research indicates that these rules were knowable for the legal practitioners in Debrecen from those legal sources that were also frequently applied in the legal practice of other contemporary domestic courts. Among the most referred legal sources in the analyzed fiscal actions were the decrees in the Corpus iuris Hungarici and its specific annexes, particularly the Tripartitum and the Directio Methodica. In addition to these, references to the Bible and the Practica nova can be also identified. Consequently, besides the Corpus iuris Hungarici, Carpzov's work may have also influenced the shift in the terminology used by fiscal procurators in fiscal actions to justify the request for punishment. Instead of solely referring to '*according to the Laws of the Country*'⁷⁶ or '*the living Laws of God and Man*' as justification for punishment, the fiscal procurators began incorporating references to Hungarian decrees, the Tripartitum, Directio Methodica, Praxis Criminalis, and/or the Practica nova.⁷⁷

An important observation from the research is that several Carpzov references found in the fiscal actions are incomplete. This is evident in instances where the Practica nova is mentioned only with the relevant part and question numbers, but without the specific section number. This practice was certainly no different from the way of mentioning Practica nova reference used in the fiscal actions presented before other domestic courts. The incomplete references suggest that precise retrieval of the referred texts may not have been deemed essential, or at least the texts of the questions drawn from the Practica nova were not always thoroughly examined before mentioning them in fiscal actions. This may explain why certain fiscal actions included the passages accurately drawn from the Practica nova, yet the reasoning of fiscal procurators provided did not always correspond fully to the established facts of the case or the penalties the fiscal prosecutor sought to impose. In other words, there may have been inadvertent clerical errors in the files, or the referred passages were inaccurately marked due to superficial reading. The fact that fiscal prosecutors did not delve into the interpretation and explanation of the legal sources invoked in the fiscal actions to justify the requests for imposing punishment is a consequence of their role in criminal proceedings and their largely fixed structure. Nonetheless, through archival research, several fiscal actions were identified where references to Carpzov played a significant role (not 'a mere decoration' in the text) in justifying requests for punishment, in addition to ius patrium. In these cases, the fiscal prosecutor precisely indicated

---

⁷⁶ E.g. HU-MNL-HBVL-IV.1018.g.-36.d. B8/1759.

⁷⁷ E.g. HU-MNL-HBVL-IV.1018.f.-1.d. B4/1775.

the relevant passage or passages drawn from Carpzov's *Practica nova* that aligned with the facts of the case and the domestic legal rules to justify his request for imposing punishment. Precise references to Carpzov may have influenced both the classification of an act and the determination of death penalty types in fiscal actions. However, it should be noted that the municipal magistrate was not necessarily bound by the punishment motion proposed by the fiscal prosecutor.

In several analyzed fiscal actions, a formula emerged that suggested Carpzov's work could make foreign laws and the opinions of authoritative foreign jurists accessible to fiscal prosecutors and domestic legal practitioners. Furthermore, it can also express that fiscal procurators were able to identify a '*law*' in *Practica nova* that aligned with the rules in the referenced domestic legal sources concerning punishment. The use of this formula, along with the order of legal source references, can be interpreted as a possible distinction between the law derived from *ius patrium* and that knowable from the *Practica nova*. However, for the practical legal thought of the period, all legal and non-legal sources were considered potential sources of knowledge regarding '*living law*'.⁷⁸ Therefore, the repeated use of this specific set of words in fiscal actions does not imply a *ius primarium*–*ius subsidiarium* relationship between domestic law and the law drawn from the *Practica nova*.

It is important to emphasize that the incomplete references to Carpzov and the challenges in aligning them with the fiscal prosecutor's request for punishment raise the need for further research. This examination aims to provide a clearer understanding of the role that *Practica nova* may have played in enhancing the legal knowledge of fiscal prosecutors and other municipal officials. It is also worth questioning how thoroughly they read and interpreted the passages from the work of the Saxon jurist. Assessing this would greatly benefit from examining references to Carpzov in the allegations made by the fiscal prosecutor and the defendant's attorney during the criminal proceedings. Additionally, expanding research to other archival sources, such as the files of fiscal prosecutors⁷⁹ and court records from the Magistrates of Debrecen,⁸⁰ could yield valuable insights. A comprehensive review of various textual highlights, entries, marginal notes, and other markings found in the *Practica nova* of the city may also illuminate the referencing practice related to Carpzov's work.⁸¹ Furthermore,

---

⁷⁸ Cf. MEZEY 2017. 237. p.

⁷⁹ HU-MNL-HBVL-IV.1018.d.

⁸⁰ HU-MNL-HBVL-IV.1018.e.

⁸¹ Cf. MONOK 1993. 39.

exploring biographical information on fiscal prosecutors who frequently referred to Carpzov could serve as a potential line of the further examination related to the research topic.

The formula identified in fiscal actions can also be seen as a linguistic expression justifying the request for punishment, as well as an indication of the supportive role of foreign sources. By referencing the *Practica nova*, fiscal procurators drew on the authority attributed to Carpzov and his well-regarded ‘handbook’, following the common practice of citing the work of the Saxon jurist. Moreover, by referencing passages from Carpzov’s work in their fiscal actions, they underscored that the delict in question was sanctioned by other nations similarly to the *ius partium* referenced.

The formula identified in the fiscal actions can also be interpreted as a possible linguistic expression of the justification of the request for punishment and an indication of the affirmative, supporting role of foreign sources. By mentioning the *Practica nova*, the fiscal procurators relied on the authority attributed to Carpzov and his renowned ‘handbook’, following the common practice of referring to the work of the Saxon jurist. On the other hand, by drawing passages from Carpzov’s work in the fiscal actions, they also emphasised that the delict which is the subject of the fiscal actions is sanctioned by other peoples in the same way as the *ius partium* referred to.

In his study of the case law of the free royal cities of Pest and Buda between 1686 and 1708, György Bónis drew attention to the fact that the importance of references to foreign sources identified in the legal practice, in terms of the outcome of proceedings, should not be overestimated.⁸² This statement also highlights the fact that the significance of the foreign sources referred to in legal practice, such as the Carpzov references, should not be underestimated either, since the ‘quality’, quantity and (possible) impact of these references on the rest of the proceedings (the phase of allegations and the final judgment) must be viewed and assessed in the light of the conditions of the time and the peculiarities of the Hungarian legal system.

---

⁸² BÓNIS, György: *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686-1708*. [Budapest várostörténeti monográfiái XXIII.]. Budapest, 1962. Akadémiai Kiadó. 316.

4.2. Research conclusions based on the analysis of the second paradigmatic effect

The paradigmatic effect examined in the second structural unit of the thesis is the influence of the *Praxis Criminalis* originating from Lower Austria, on 18th-century Hungarian law. This analysis narrows down the considerably broad topic to focus specifically on the impact of the *Praxis Criminalis* on the *Jurisprudentia Criminalis*. Rather than emphasizing a close substantive relationship between the two texts through direct comparison, the thesis uses a teleological interpretation to analyze the preface of Bodó's work.

The aim of this analysis is to establish a connection between the background to the writing of *Jurisprudentia Criminalis* and the reform ideas that sought to reform the Hungarian justice system in the late 17th and early 18th centuries, as part of the reorganization of the country promoted by the Viennese court.

The practice of referring to *Practica nova*, which can be viewed more broadly as a potential manifestation of the Carpzov reception, arises from a European trend of the period and cannot be considered a Hungarian peculiarity at all. However, the Viennese court raised the idea of formal reception in relation to applying the *Praxis Criminalis* domestically. These efforts ultimately failed especially due to resistance from the Hungarian estates, but concurrently, the *Praxis Criminalis*, appended to the 1696 edition of the *Corpus iuris Hungarici*, began to see application in Hungarian courts at the end of the 17th century and the beginning of the 18th century.

Research findings indicate that, from a historical perspective of law-making, the proposals and drafts for reorganizing the country, as well as the works of parliamentary committees in the early 18th century, the issue of Hungarian criminal law – more precisely, the creation of a uniform ordinary criminal procedure and the formal reception of the *Praxis Criminalis* – cannot be conceptually separated from the revision and improvement of the Hungarian legal and judicial system. More broadly, this matter is closely linked to the reform of the *administratio Iustitiae* as part of the plan targeted to reorganising the country advocated by the Viennese court after the expulsion of the Turks.

Based on the above, the fate of the reforms aimed at the Hungarian criminal law or more precisely the law of domestic criminal procedure –regarding its highly procedural character at the time – shares with the idea which was gaining strength in the second half of the 17th century, of the emendation of the Hungarian legal system through the revision of the *Tripartium* and the Hungarian decrees, thus attempting to cleanse the convoluted *corpus iuris* of outdated rules, contradictions and unnecessary repetitions.

However, as highlighted by the *Einrichtungswerk* subcommittee and Charles III's royal rescript of May 11, 1726, the concept of revising Hungarian law, which naturally focused on the text of the *Tripartitum* as a consequence of the peculiar character attributed to the Hungarian legal system dominated by customary law, could not lead to the establishment of a body of rules for an ordinary criminal procedure that could match the *LGO (Praxis Criminalis)* in both form and content, and could not eliminate persistent anomalies in legal practice due to the lack of uniform and systematic regulation.

In this respect, the *LGO* and the *Praxis Criminalis* came into account, even though the formal reception, similar to that of the *Novum Tripartitum*, was primarily – though not exclusively – thwarted by opposition from the Hungarian estates. Nonetheless, in his royal rescript of May 11, 1726, Charles III, respecting the competence of the Diet, expected the Hungarian estates to formulate their proposals on the specific matters of criminal procedure not addressed in the *Novum Tripartitum*, in addition to making observations on the *Novum Tripartitum* and civil procedure, in preparation for the next Diet.

A thorough examination of the intimation issued by the Royal Hungarian Locotenential Council on May 17, 1726, suggests that the king viewed the *Praxis Criminalis* as a model when issuing the rescript. This is particularly pertinent as one of the four county proposals identified during the research, which explicitly used the *Praxis Criminalis* as a basis for its observations on criminal procedure. The deputation assigned by Turóc County justified its conception by indicating that the *Praxis Criminalis* had already been applied '*here and there*' in domestic legal practice. This reasoning further confirms that the *Praxis Criminalis* was gaining traction in the legal practice of noble counties by the second half of the 1720s.

While the fact mentioned provides some insight, it does not allow us to draw broad conclusions about the general prevalence of *Praxis Criminalis* in the country without a comprehensive examination of the legal practice of various counties at the time and the exploration of more proposals developed by the counties. It is also not possible to come to such a general conclusion, because Pozsony and Trencsén, regarding proposals on criminal procedure, did not base their work on *Praxis Criminalis*, instead, they considered the *Novum Tripartitum* (and thus the *Tripartitum*) as well as the articles of the Diet of 1722–1723. starting points. Nonetheless, further analysis of the proposals uncovered during the research, along with a more precise reconstruction of their origins and potential '*afterlife*', as well as the identification of further (not only) county drafts in the period 1726–1728, stands as a significant line of research.

From the point of view of the significant impact of *Praxis Criminalis* on *Jurisprudentia Criminalis*, which has already been highlighted in previous analyses, all these aforementioned

processes can be considered particularly relevant, because the proposal of Gömör County identified as a result of the research can be regarded as the ‘original text’ of the *Jurisprudentia Criminalis*. The phenomenon, that the *Jurisprudentia Criminalis* often took passages from the *Praxis Criminalis verbatim*, without making specific reference to the source, can be significantly clarified by comparing the observations on criminal procedure made by Gömör County with the text of Bodó’s work.

In the second unit of the thesis, this comparative study can be identified as the most important possible direction for further research. Its starting point is that the members of the deputation assigned by Gömör County, including Bodó who played a key role throughout the works, even if not to the same extent as the deputation of Turóc County, in certain matters of the criminal procedure (especially regarding *indicia*, interrogation questions, and mitigating as well as aggravating circumstances), since, according to the intimation issued by the Royal Hungarian Locotenential Council on May 17, 1726, neither the *Tripartitum* nor the *Novum Tripartitum* nor the Hungarian laws contained any rules on these matters, relied heavily on the *Praxis Criminalis*, which was ‘*already in use and at hand*’. As a result of the comparative study, this concept could be clearly identifiable in the text of *Jurisprudentia Criminalis*, which appeared in print more than two decades after the Gömör County proposal was drafted.

If a high degree of similarity exists between the two texts, the background of *Jurisprudentia Criminalis* – similar to Gochetz’s *Systema* – can be connected to the reform initiatives aimed at revising the Hungarian legal system in the late 1720s. This linkage is significant because one of the two jurisprudential works considered foundational in the canon of 18th-century literature on Hungarian criminal law, based on György Bónis’s research, was rooted in Mihály Bencsik’s elaboration developed in 1712, while the other was based on the proposal developed by the deputation of Gömör County.

The observations made by Gömör County should also be compared not just with the text of *Jurisprudentia Criminalis* but with the statutes (*statuta*) made by Gömör County from 1728 to 1751 and the following decades after *Jurisprudentia Criminalis* was published.⁸³ This approach could yield valuable insights into how the Gömör County proposal influenced county

---

⁸³ See, for example, the text of the twenty-five statutes related to judicial matters, which were categorized in the third class of the statutes approved by the Gömör County during a county assembly chaired by Deputy Lord Pletrich László de Szentkirály. This assembly took place from January 12 to 14, 1746. KOLOSVÁRI, Sándor-ÓVÁRI, Kelemen (Szerk.): *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. – II. kötet I. fele. A tiszáninneri törvényhatóságok jogszabályai.* [Magyar Jogtörténeti Emlékek]. Budapest, 1890. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. 444–455.

lawmaking, the context surrounding the creation of *Jurisprudentia Criminalis*, and the potential interactions between Bodó's work and the county statutes.

Research also indicates that the phrase '*gratiosum intimatum*' in the preface to *Jurisprudentia Criminalis* refers to the intimation issued by the Royal Hungarian Locotenential Council on May 17, 1726. This document establishes a connection between the development of Bodó's work and the reform efforts aimed at revising the Hungarian justice system. It also enables the identification of the members of the deputation appointed by Gömör County on May 25, 1726, to execute the provisions of the intimation. Furthermore, it is important to note that, according to the minutes of the Gömör County Assembly, Bodó was initially a member of the county committee and actively participated in its work.

In connection with the background of the creation of the *Jurisprudentia Criminalis*, by examining the minutes of County Assembly of Gömör, we have succeeded in uncovering some biographical data concerning the author of the *Jurisprudentia Criminalis*, which may well complement the literature findings on Bodó's life. These findings may enhance the understanding of the Hungarian jurist's life beyond what is currently available in the literature. The notes identified in the minutes of County Assembly of Gömör provide valuable insights into Bodó's activities as an advocate and as a fiscal prosecutor of the Gömör County, which can assist in interpreting the text of the *Jurisprudentia Criminalis*. Although during the analysis the minutes of the general assembly could not be examined up to 1751, the year Bodó's work was published, due to the abundance of source material, it was possible to review the significant period from 1726 to 1728 that is relevant to the drafting of Gömör County's proposals. Additionally, the examination of the minutes of the general assembly also indicates that further research into Bodó's life should include exploring the archival records of Torna County, alongside a deeper investigation of the archival materials from Gömör County.

Summary

As a result of this research, several new avenues for investigation have emerged, presenting opportunities to further explore the two paradigmatic effects (Carpzov reception and how the *Praxis Criminalis* became the part of the domestic law) in the 18th-century Hungarian legal system dominated by customary law. Ultimately, however, the aim of any further analysis can be defined as the possibility of examining foreign legal influences (differ from the *ius patrium*)

to clarify the picture of the Hungarian legal system in the 18th century and provide a deeper understanding of the unique nature of the estate-based legal system.⁸⁴

---

⁸⁴ Cf. COING, Helmut: *A jogfilozófia alapjai*. Ford. SZABÓ, Béla. Budapest, 1996. Osiris Kiadó. 127.

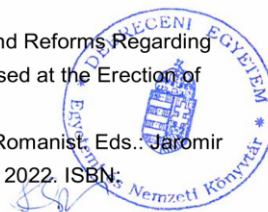
Registry number: DEENK/4/2025.PL
Subject: PhD Publication List

Candidate: András Biczó
Doctoral School: Doctoral School of Legal Sciences
MTMT ID: 10069810

List of publications related to the dissertation

Articles, studies (10)

- Biczó, A.:** "Die doppelgesichtigen Gerichte" - Einige charakteristische Merkmale der neuen untergeordneten Gerichte (iudicia subalterna) in Ungarn und Siebenbürgen (1787-1790).
Journal on European History of Law. 15 (1), 113-126, 2024. ISSN: 2042-6402.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
- Biczó, A.:** A "soknyelvű kódex.": Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntetőkódexének fordításaihoz.
In: Az országbírói bíráskodástól a koncepciós perekig : Szemelvények egy új jogtörténész generáció kutatásából. Szerk.: Heil Kristóf Mihály, Ludovika Kiadó, Budapest, 11-30, 2024. ISBN: 9789635319299
- Biczó, A.:** Néhány megjegyzés II. József 1787-ben kiadott büntető törvénykönyvének területi hatályához.
Jogtörténeti Szemle. 21 (2), 61-69, 2024. ISSN: 0237-7284.
DOI: <http://dx.doi.org/10.55051/JTSZ2023-2p61>
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
- Biczó, A.:** Benedikt Carpzov két műve a debreceni levéltárban.
Debreceni jogi műhely. 18 (3-4), 1-11, 2022. ISSN: 1787-775X.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24169/DJM/2021/3-4/1>
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B
- Biczó, A.:** In the Service of the State - Analysis of the Josephinist Policy and Reforms Regarding the Hungarian Court Organization. Analyzing some Oath Formulas Used at the Erection of Iudicia Subalterna.
In: Edge of Tomorrow: The Next Generation of Legal Historians and Romanists. Eds.: Jaromir Tauchen, David Kolumber, Masaryk University Press, Brno, 101-118, 2022. ISBN: 9788028001568

6. **Biczó, A.:** Benedikt Carpzov's Influence on the 18th Century Criminal Practice in Hungary:
Analysis of a Legal Case from Debrecen.
Journal on European History of Law. 12 (2), 169-180, 2021. ISSN: 2042-6402.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: A
7. **Biczó, A.:** Dichotómikus jelleg II. József 1787-es büntető kódexében és annak egy lehetséges
eljárásjogi következménye a magyar büntető joggyakorlatban.
In: A jog tudománya, a mindennapok joga V. - Konferenciakötet. Szerk.: Szűcs Lászlóné
Siska Katalin, Talabos Dávidné Lukács Nikolett, DE-ÁJK Praetor Szakkollégium, Debreceni
Egyetem, Debrecen, 37-52, 2021. ISBN: 9789634902973
8. **Biczó, A.:** Egy 17. századi osztrák tartományi büntetőrendtartás processzuális szemléletének
vizsgálata.
Büntetőjogi Szemle. 10 (2), 16-24, 2021. ISSN: 2063-8183.
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: C
9. **Biczó, A.:** Benedikt Carpzov Debrecen 18. századi büntető ítélkezésére gyakorolt hatásának
vizsgálata egy büntetést enyhítő körülmény viszonylatában.
In: A hazai és nemzetközi integráció - múltja, jelene és jövője / főszerk. Siska Katalin,
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 11-28, 2018. ISBN:
9789634739890
10. **Biczó, A.:** Kísérlet a poena extraordinaria egy jelentésének feltárására a 18. század második
felének debreceni ítélkezési gyakorlatában.
Debreceni jogi műhely. 14 (3-4), 121-135, 2017. EISSN: 1786-5158.
DOI: <http://dx.doi.org/10.24169/DJM/2017/3-4/9>
Level of HAS Committee on Legal and Political Sciences: B

By the directives of HAS Committee on Legal and Political Sciences:

Publications in periodicals level „A”: 3, related to the dissertation: 3.

Publications in periodicals level „B”: 2, related to the dissertation: 2.

Publications in periodicals level „C”: 1, related to the dissertation: 1.

The Candidate's publication data submitted to the iDEa Tudóstér have been validated by DEENK on
the basis of the Journal Citation Report (Impact Factor) database.

14 January, 2025